Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

NYBRO STAD

Madesjö socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

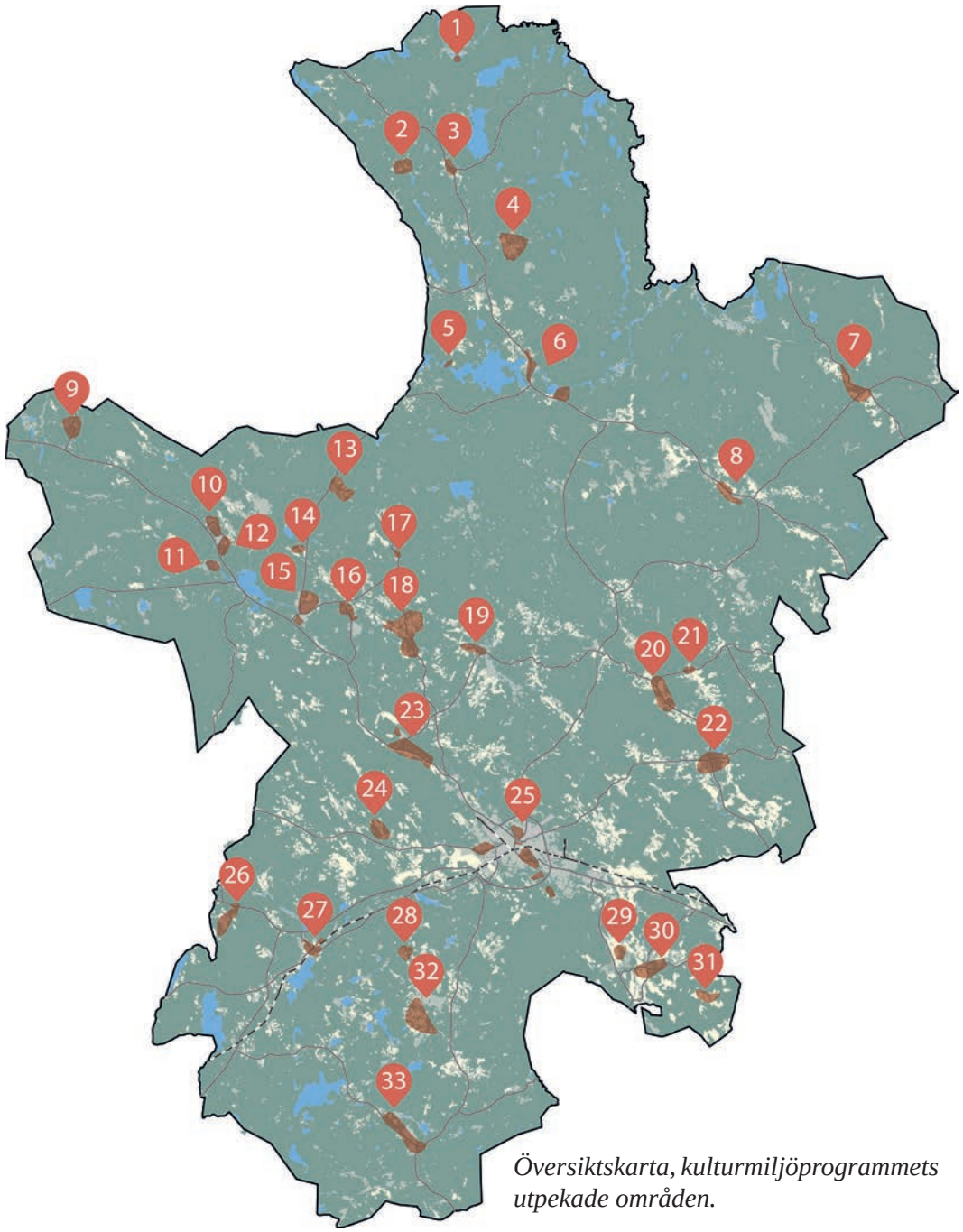

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Text: Susann Johannisson och Magdalena Jonsson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Bilder är tagna av Kalmar läns museum om inget annat anges.
Bild huvudområde: Nybro stationshus, Nybro kommun.
Bild kärnområdet Linneasjön: Badhusparken, Nybro kommun.
Bild kärnområdet Svartbäcksmåla: Svartbäcksmåla, Nybro kommun.
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

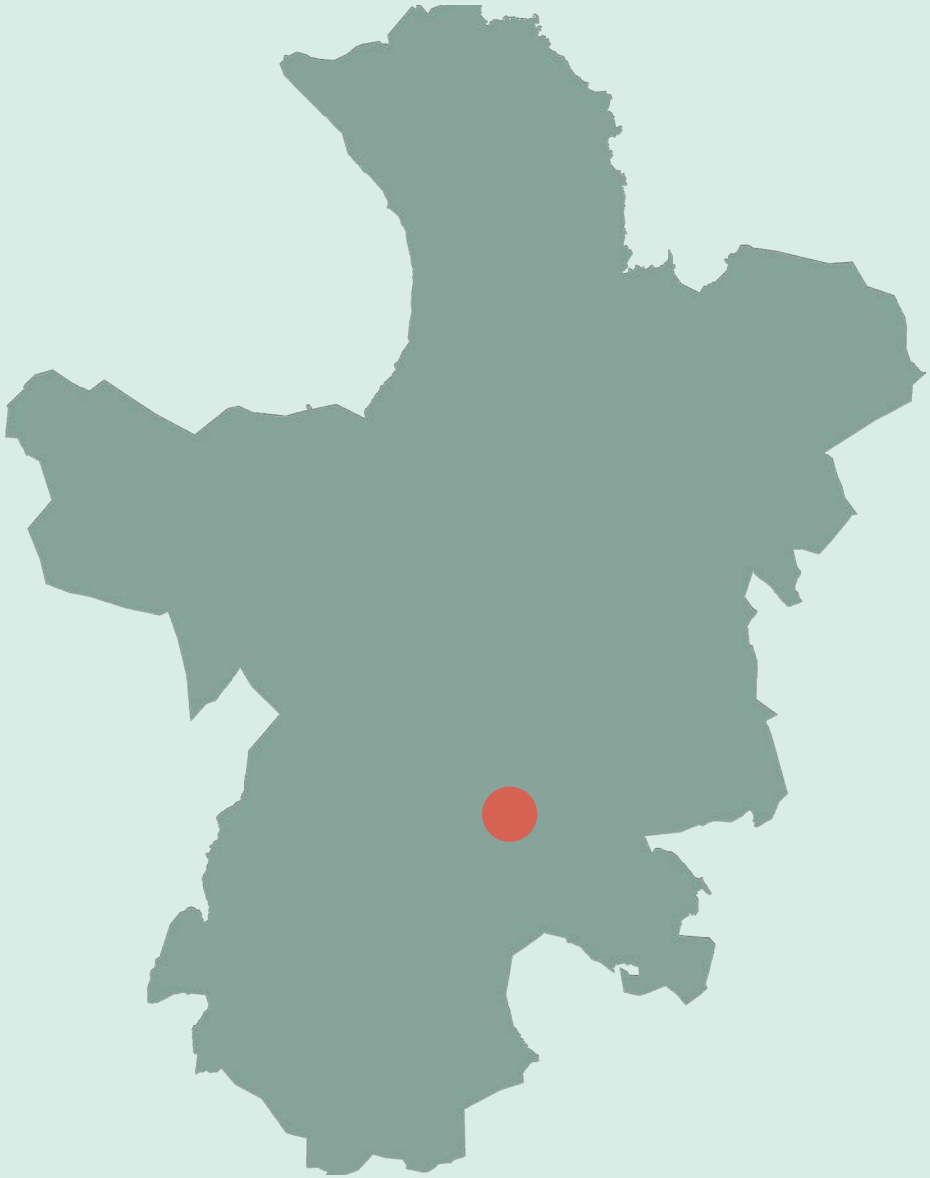

Inom huvudområdet finns sex kärnområden som på olika sätt speglar Nybros utveckling: centrum, brunnsområdet med Joelskogen och Qvarnaslät, Pukebergs glasbruk, Madesjö kyrkby, Svartbäcksmåla och olika typer av boendemiljöer i området Emmatorp.

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

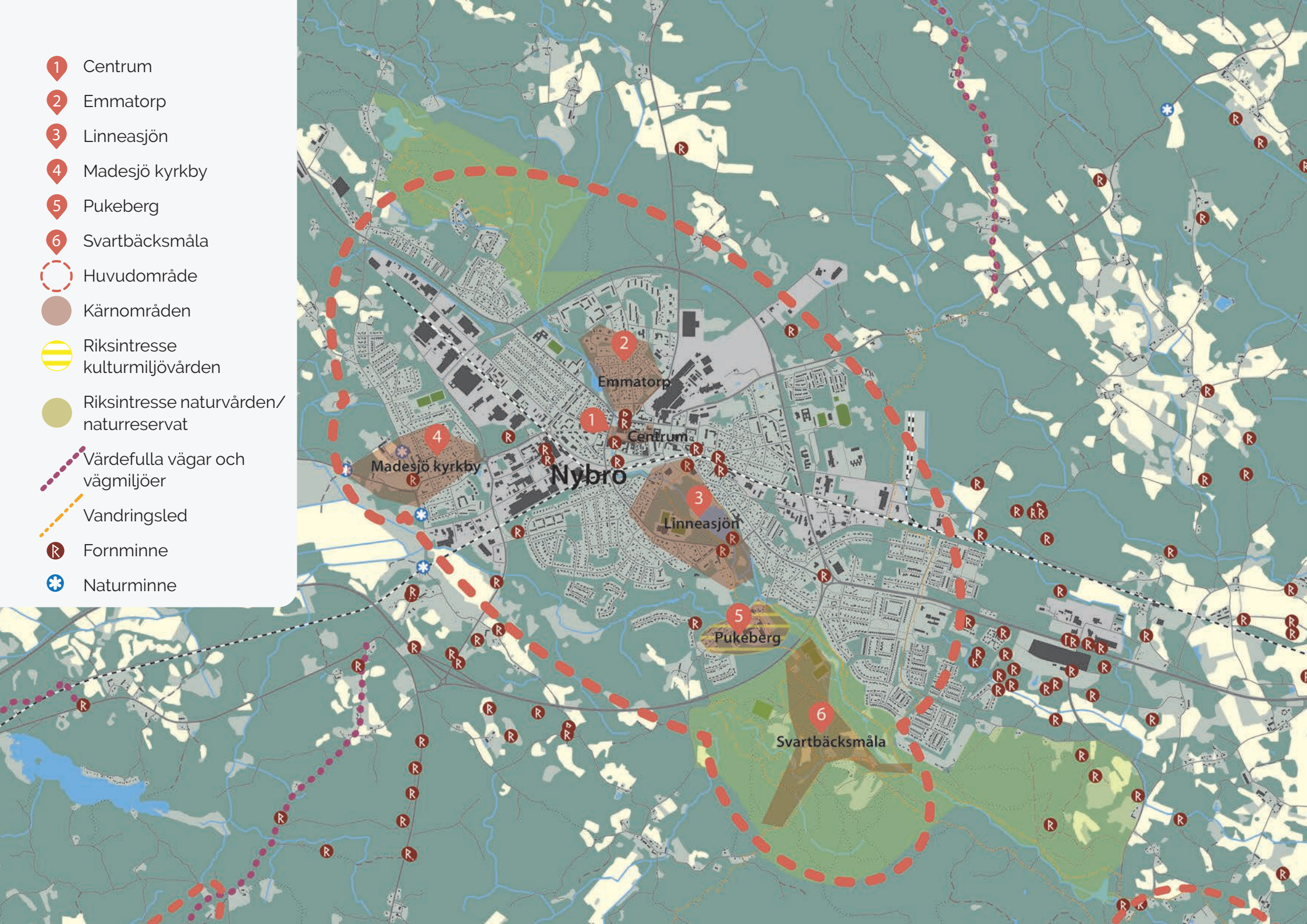
1 Centrum
2 Emmatorp
3 Linneasjön
4 Madesjö kyrkby
5 Pukeberg
6 Svartbäcksmåla
Huvudområde
Kärnområden
Riksintresse kulturmiljövården
Riksintresse naturvården/ naturreservat
Värdefulla vägar och vägmiljöer
Vandringsled
Fornminne
Naturminne
Emmatorp
Centrum
Madesjö kyrkby
Nybro
Linneasjön
Pukeberg
Svartbäcksmåla

Beskrivning av huvudområdet

Det strömmande vattnet i kombination med ett attraktivt läge utmed landsvägen mot Kalmar har styrt ortens ursprung och struktur. Nybro är en stad som växte från en ensam krog utmed landsvägen till en hel stad och industriort.

Nybro är en knutpunkt för kommunikationer. Här möts både vägar (väg 25 mellan Kalmar - Halmstad och väg 31 mot Vetlanda) och järnväg. Spåren av stadens utveckling från mitten av 1800-talet fram till idag finns avläsbara i stadens bebyggelse och struktur. Från den första tiden i Nybros historia finns dock ytterst få byggnader bevarade. Exempel på enstaka gamla hus finns dock, som Bolanderska huset från 1836 som ligger i centrum. Byggnader på Qvarnasläts gård (23) hör till de äldsta.

Bolanderska huset, ett av de äldsta husen i Nybro stad.

LÄS MER
För ytterligare information om de olika stadsdelarna – karaktär, kulturhistorisk beskrivning samt utpekade kulturhistoriskt värdefulla byggnader:

- *Nybros stadsdelar. Kulturhistorisk beskrivning av 11 stadsdelar i Nybro stad" av Agneta Ericson och Lotta Lamke, 2006*
- *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Nybro stad, 2010 av Carita Eskeröd och Lotta Lamke, 2011.*

Från badhusepoken, som varade under perioden 1883–1950, finns enstaka små hus i Badhusparken (16) samt villor i panelarkitektur med snickarglädje. Dessa ligger framför allt i området mellan Grönskogs bryggeri (24) och Grönvägen.

Järnvägens etablering i Nybro stad bidrog till att fler kunde resa bekvämt till badorten. Det var en förutsättning till att badorten blev så stor som den blev. Stationshus och ett järnvägsmagasin finns kvar i järnvägsmiljön. En kort bit från stationsmiljön finns också ett tidigare vagnmakeri, som förstärker bilden av Nybro som knutpunkt.

En vanligt förekommande lokal byggnadsdetalj är ”Nybroverandan” eller ”Nybrobalkongen” (se bild på sidan 73).
Utmed Storgatan i centrum finns flera goda exempel på affärs- och bostadshus i två till tre våningar med jugenddetaljer, i en lokalt förekommande byggnadsstil kallad ”Nybrojugend”. Byggnaderna är uppförda under 1920- och 1930-talen. Från perioden kring 1932, då Nybro fick stadsrättigheter, finns ett par märkesbyggnader kvar, som representerar denna viktiga period i Nybros historia. Stadshuset, med hotell från 1935, ritat av arkitekten Kjell Westin, och Nybro kyrka, från 1934, ritad av stadsarkitekten i Kalmar J Fred Olson.

Det tidigare vagnmakeriet, med en tillbyggnad i funkisstil som visar att verksamheten utvecklades från hästskjutsen tid in i det moderna 1900-talet. I den moderna huskroppen blev det bilverkstad.

Nybro kyrka stod klar i 1934. Kyrkan ritades av Kalmar stads förste stadsarkitekt J Fred Olson.

Madesjö är en kyrkby med mycket äldre anor än tätorten Nybro, men de båda har växt samman. Flera villaområden och också små hyreshus finns i området. Miljön närmast kyrkan har den typiska karaktären av ett sockencentrum, med offentliga funktioner, förutom kyrkomiljön med kyrka, kyrkogård, församlingshem och ovanligt långa kyrkstallar (27, 28) finns också prästgård, ålderdomshem och skolor. Delar av det gamla vägnätet, med gamla vägsträckningar, passerar Madesjö på sin väg mot Nybro centrum. Området Emmatorp uppvisar en spännande blandning av bebyggelse som spänner över en tid av cirka 100 år. Här finns små stugor från slutet av 1800-talet, villor från främst perioden 1920–40-tal samt höghus i form av punkthus (15) i Kungshall. Höghusen är exempel på Nybros eget miljonprogramområde från 1960-talet.

Tiden efter 1945 blev en expansiv period för Nybro stad med en omfattande bostadsbebyggelse under framför allt 1950–60-talen. Den här tiden präglas av enplansvillor i gult eller rött tegel och flerbostadshus med synligt fasadtegel, eller putsade. Bebyggelsen från den här tiden är idag påtaglig i Nybros stadsbild. Områden som Fagerslätten, Paradiset, Södra Nybro och Madesjö har tydliga årsringar från den här perioden. Villabebyggelsen som tillkom byggdes antingen av privatpersoner eller olika byggfirmor och kataloghustillverkare. Det visar sig genom att områdena med privatbyggda villor kan ha en mycket varierande utformning, medan i de områden som byggdes av företag har en hel gatusträckning eller ett helt kvarter med hus i samma stil och utförande. De många villaområdena kan också sägas höra samman med Nybro som industriort. Den växande industrin som tog fart efter andra världskriget påverkade i hög grad behovet av bostäder i tätorten.

Industristaden Nybro

Nybro stad har varit dominerande sett till spridningsbilden av antalet företag på olika platser i kommunen. Redan under 1800-talet etablerade sig en mångfald av företag i olika branscher i staden. I början av 1900-talet blev många av de mer hantverksmässiga industrierna utkonkurrerade av större och mer mekaniserade industrier. I Nybro lyckades flera hantverksföretag ställa om sin produktion till den nya tiden. Några av dem utvecklades till verkliga storföretag, varav flera finns kvar än idag. Nybro kännetecknas av ett livaktigt entreprenörskap och en rik företagsflora, med tillverkningsindustrier i olika branscher och av olika storlek.

Inom huvudområdet finns industriområden med äldre industribyggnader av kulturhistoriskt intresse, med en koncentration till perioden 1930–1960-talet. Många av de historiska industriföretagen tillhör Nybros viktigaste och kraftigaste varumärken och profilområden. Nybro kommuns kulturmiljöprofiler är också tydlig med flera framträdande industriers kopplingar till trä, glas, järn och vatten. Speciellt för Nybro är också att flera av stadens större industriföretag startats i liten skala av lokala entreprenörer och kan räkna sig som ”äkta” Nybroindustrier. Även om flera av dem idag uppgått i större koncerner. Namn som Kährs, Ljungdahls, Rydéns, Bräntorpsindustrier och Lindvalls har satt Nybro på kartan och är viktigt för nybrobornas identitet. Liksom Glasriket i övrigt är Nybros glasmiljöer intressanta även i ett nationellt perspektiv. Det gäller i synnerhet glasbruksbyggnaderna Pukeberg, Nybro glasbruk och den sedan länge nedlagda Glödlampshyttan, men även andra fabriker med anknytning till glasnäringen. I kvarteret Brunnen (46) finns exempelvis en liten fabriksbyggnad som ursprungligen utgjort en del av Nybro glassliperi och spegelfabrik. Den är en viktig del av helhetsmiljön i och omkring detta kvarter.

Rydéns trävaruindustri är exempel på en bevarad industrilokal.

Allteftersom industrierna utvecklats har många av de ursprungliga eller riktigt gamla industrilokalerna försvunnit, så att få äldre industribyggnader finns kvar. Där enstaka äldre industribyggnader, främst från perioden 1930- och 1940-talen, finns kvar är de desto mer kulturhistoriskt intressanta. Äldre industribyggnader som finns bevarade kan ha generella kulturhistoriska värden, värden genom hög ålder eller betydelse för stadsbilden. En del av de äldre industribyggnaderna har kunnat bevaras och återanvändas men med annan användning. Exempel på sådana miljöer är Pukebergs glasbruksmiljö, Grönskogs bryggeri, (24) Ljungdahls gamla fabrik, Nybro Wellkartong, Mejeriet (12) och Elverket (13).

Kährs, Lindwalls, och Nybro cementgjuteri, som alla är exempel på de viktiga industrierna i Nybro.

Nybro glasbruk och Glödlampshyttan.

Stadssiluett Nybro. Foto Nybro kommun.

I Nybro finns exempel på både storskaliga och småskaliga industrimiljöer, fabriker som byggts ut av det ursprungliga företaget och de som ändrats för att passa nya tillverkningsinriktningar eller helt nya användningsområden.

Fabrikslokalen som byggdes för Ljungdahls kuvertfabrik, i funkisstil, i tidstypisk fabriksarkitektur, med ljusa putsade fasader och höga fönster för att få gott arbetsljus.

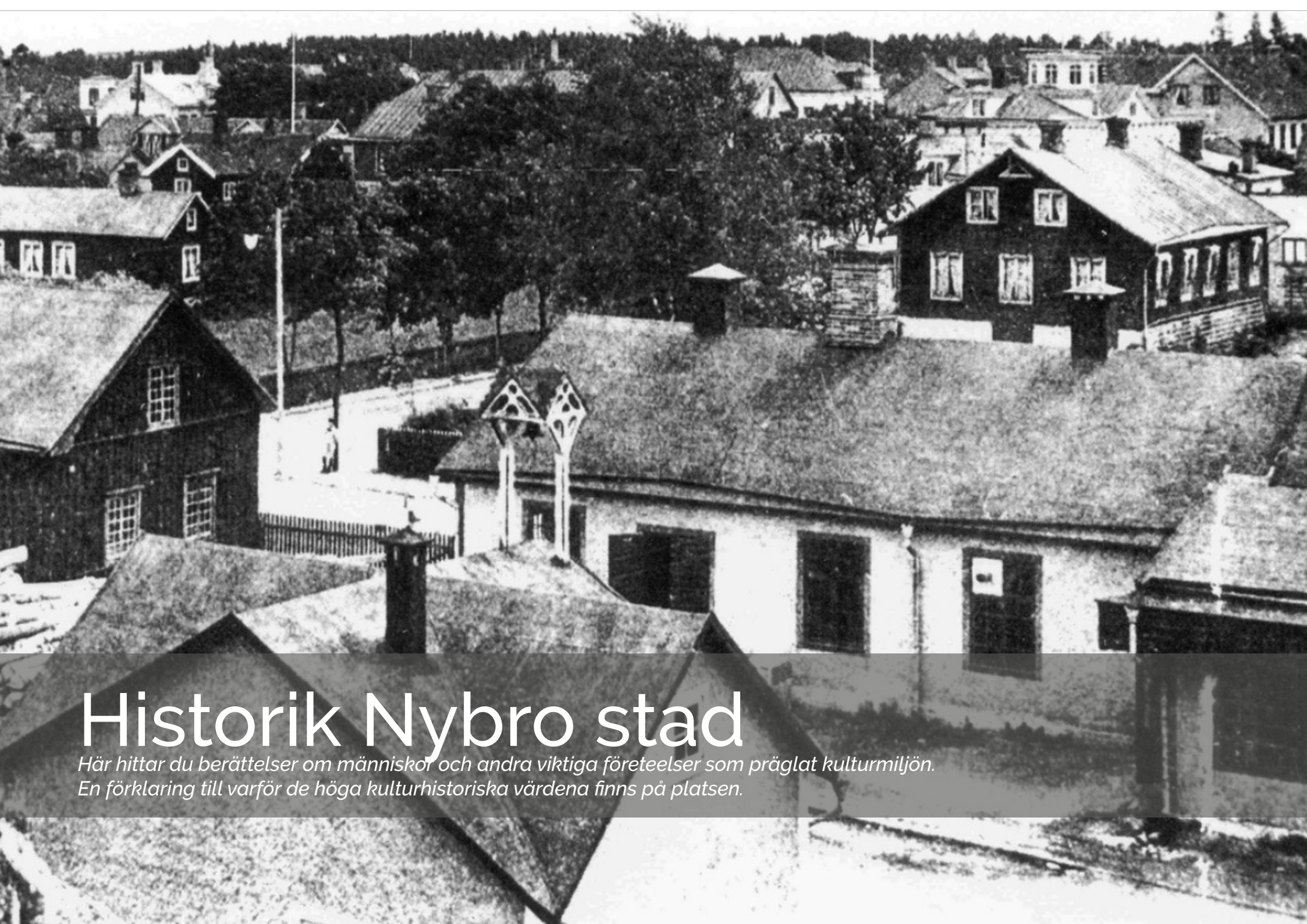

Historik Nybro stad

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

En stad växer fram

Brunnsorten Nybro

De goda kommunikationerna och det järnhaltiga vattnet möjliggjorde att Nybro kallvattenkuranstalt AB kunde öppna 1883. Vid sekelskiftet hade Nybro blivit en känd brunnsort och kurort, med både varmbadhus och kallbadhus. Thebacken (22) och Linneasjön i närheten av badhuset blev rekreationsplatser för den gästande medel- och överklassen. Brunnsepoken omfattade åren mellan 1883 och 1949.

Tidigt 1900-tal

Nybro centrum ligger på den tidigare Göljemåla gårds marker. Nybro köping köpte hela Göljemåla gård och på marken utmed Kalmarvägen växte stadsdelen Östermalm fram med en blandad villabebyggelse. På 1890-talet köptes gården Qvarnaslät och staden kunde fortsätta växa i söder. I norr växte köpingen på mark som köptes från de närliggande gårdarna Flyebo och Transtorp. Vid Fagervallen, väster om centrum och utanför köpingen, växte en tät bebyggelse fram men den införlivades inte med köpingen förrän 1930. Köpingens nya mark behövde planläggas och under 1904–1918 arbetades en ny plan fram som till slut kunde antas. Enligt den här planen skulle bostadsbebyggelse koncentreras till miljön kring centrum och utmed Kalmarvägen medan industrier förlades till områdena utmed järnvägen.

1930-talet och andra världskriget var en tid av minskad tillgång på material och resurser. Trots det genomfördes flera stora byggprojekt i Nybro. Köpingen fortsatte växa mot söder och på 1930-talet byggdes det vid Skånegatan och Västerängsgatan. Till och med den här årsringen i Södra Nybros utveckling är bebyggelsen tämligen blandad med äldre trävillor och modern funkis. I områden som Östermalm, norra delen av Södra Nybro och Emmatorp finns den här bebyggelsen från tidigt 1900-tal till stor del kvar. Däremot har det mesta av den äldre bebyggelsen på Fagervallen ersatts av flerbostadshus.

Nybros stadsplan från 1912, antagen 1918. Kartan visar befintlig bebyggelse men också planen för hus staden skulle utvecklas. Kartan visar att tändsticksfabriken låg granne med brandstationen och folkskolan vid Långgatan, hur det såg ut i badhusparken och att kvarnen söder om Linneasjön fanns kvar. Bryggeriet Grönskog ligger vid Linneaparken (Joelskogen) och tomten där rådhuset/stadshotellet byggdes är ännu helt tom.

Efterkrigstiden och folkhemmet

Efter kriget inleddes den period i Sveriges historia som ses som uppbyggnaden av det svenska folkhemmet. Under 1940-talet byggdes Södra Nybro ut fram till Möregatan. Eftersom Fagerslätten nu blivit en del av staden påbörjades en utbyggnad mot väster med egnahemsområdet Myrdalen. Från Flyebo gård inkorporerades Emmatorp. Ytterligare delar tillkom från gårdarna Transtorp i norr och Hanemåla i öster. En ny stadsplan behövdes återigen och stadsarkitekt Gösta Gerdsjö arbetade under hela 1940-talet med en ny plan som fastställdes 1949.

1950-talet innebar ett fortsatt intensivt byggande. Staden växte, nya människor flyttade in och nya bostäder, affärsbyggnader, industrier och offentliga byggnader behövdes för att fylla efterfrågan. Södra Nybro fortsatte växa fram till Smålandsgatan, Hallandsgatan och Ringvägen. Den första villabebyggelsen i Fredrikslund byggdes. I Madesjö kyrkby växte villaområden fram både norr och söder om kyrkby. Ny mark inkorporerades från Idehult i väster, i Hanemåla, Smedstorp och Harstenslycke i öster samt från Transtorp, Flyebo och Persmåla i norr. På Dr Sandbergs gata, väster om centrum, och i östra delen av Paradiset byggdes moderna flerfamiljshus i tre våningar. Ett riktigt modernt tillskott fick staden i mitten av 1950-talet när de första höghusen, punkthus med sex våningar, byggdes utmed Dahlborgsgatan i Emmatorp.

EGNAHEMSRÖRELSEN
Egnahemsrörelsen uppstod på landsbygden under slutet av 1800-talet för att hjälpa människor att bygga ett eget hem, gärna ett småbruk med möjlighet att försörja sig. Vid sekelskiftet 1900 spred sig rörelsen även till städerna och förbättra boendestandarden för arbetare. Husen var mindre än i villaområdena och trädgårdarna var viktiga för att bidra till hushållet.

DR SANDBERG
Teologie doktor och kyrkoherde Anders Sandberg levde 1797-1876. Han blev kyrkoherde i Madesjö socken 1832 och verkade här fram till sin död. Doktor Sandberg var en av den växande nykterhetsrörelsens främsta pionjärer och god vän med bland andra Peter Wieselgren som räknas som den tidiga nykterhetsrörelsens ledargestalt. Wieselgren var en av flera kända talare vid ett stort nykterhetsmöte i Madesjö kyrka 1838 som dr Sandberg arrangerade.

1960–1970-talets stora visioner

1960-talet blev den stora omvandlingens tid. Nu skulle det gamla och slitna rivas bort för det moderna och storskaliga. Många städer genomgick den här processen i större eller mindre omfattning.
I Nybro arbetade man fram en tidstypiskt framåtsyftande och omfattande plan. Om den hade genomförts fullt ut, skulle den ha inneburit en total omgestaltning av hela området utmed Storgatan från torget i väster och långt österut. Vid torget revs eller flyttades hela eller delar av den gamla bebyggelsen i kvarteren Köpmannen, Venus, Apollo och Lönnen. De äldre byggnaderna ersattes med stora affärshus i modern arkitektur. Det mest radikala bygget genomfördes i kvarteret Jupiter där ett stort flerfamiljshus med bibliotek och flerläkarstation i botten uppfördes. Mitt emot denna byggnad, i kvarteret Tor byggdes nytt Folkets Hus. De äldsta delarna av huset byggdes 1964 efter ritningar av stockholmsarkitekten Gunnar Gräslund.

Folkets hus i kvarteret Tor, byggt 1964.

Den moderna byggnaden i kvarteret Jupiter. Ombyggd och renoverad på senare år.

I områdena Hanemåla, Fredrikslund, Madesjö och Idehult tillkom nya gator med villabebyggelse. I synnerhet Hanemåla blev en provkarta över olika typer av radhus, kedjehus och 1½-plans villor. Vit kalksandsten i kombination med träpaneler var modernt vid tiden. Helt nya små villaområden byggdes vid Åkrahäll och i Pukeberg.

I Kungshall växte ett område med olika typer av flerfamiljshus fram. De representerar Nybros del i det riksomfattande miljonprogrammet. De sista som uppfördes var de höga punkthusen, sju våningar, i kvarteret Drabanten som stod klara 1977. Den stora byggeran i Kungshallsområdet började och avslutades alltså med punkthus.

Bostäderna som byggdes i villaområdena och i Kungshallsområdet under den här tiden utgör idag en stor del av Nybros bostadsbestånd.

Nybros roll som centralort för kommunen förstärktes 1969 i och med att landskommunerna Alsterbro, Hälleberga och Madesjö samt delar av Ljungby kommun (S:t Sigfrid) och Mortorps kommun (Oskar) då blev en del av Nybro kommun. År 1971 ombildades Nybro stad till Nybro kommun.

Exempel på villabebyggelse i Hanemåla.

MILJONPROGRAMMET
För att avhjälpa bostadsbristen i Sverige i början av 1960-talet antog Socialdemokraterna på sin partikongress 1964 ett program för att bygga en miljon nya bostäder på tio år. Bostäderna skulle vara bra och billiga och minska trångboddheten och öka boendestandarden. Satsningen var en del av bygget av det nya välfärdssamhället.

1980–2010-talet

Efter en lång tid av ett hektiskt byggande blev 1980–1990-talen en tid när bostadsbyggandet bromsade in. Till det bidrog det tidiga 1990-talets ekonomiska kris. I Nybro slutfördes bygget av det nya kommunhuset i kvarteret Balder 1982. Ytterligare ett stort projekt under 1980–1990-talen var flerbostadshusen i kvarteren Korgmakaren och Stabbläggaren väster om centrum. Nya villor byggdes i Idehultsområdet. Under perioden revs också ett av punkthusen i Kungshallsområde, Platåvägen 3, eftersom kommunen hade för många outhyrda lägenheter vid den tiden. Även i kvarteret Venus revs ett flerbostadshus och ersattes med ett nytt flerbostadshus med tandläkarmottagning i bottenvåningen.

Det dröjde in på 2000-talet innan bostadsbyggandet började ta fart igen. I Nybros centrala delar har flera flerbostadshus byggts och bidragit till en förtätning av staden. Under 2010-talet har också nya kvarter för villabebyggelse tillkommit i Hanemålaområdet och i Pukeberg. Dagens villabebyggelse styrs av detaljplanernas tekniska riktlinjer men ger i övrigt fastighetsägaren fria händer att själva välja den stil man föredrar, vilket inneburit en tidstypiskt blandad bebyggelse.

Industriorten Nybro

Nybro har alltid kännetecknats av ett livaktigt entreprenörskap och en rik företagsflora, med tillverkningsindustrier i olika branscher och av olika storlek. Nybro stad har varit dominerande sett till spridningsbilden av antalet företag på olika platser i kommunen. Redan under 1800-talet etablerade sig en mångfald av företag i olika branscher på orten. År 1865, samma år som Nybro blev köping, anlades ortens första stora fabrik: Nybro Tändsticksfabrik. Tändsticksfabriken, som år 1890 hade 134 personer anställda, blev köpingens största arbetsplats under slutet av 1800-talet. I köpingen fanns också marknadsplats för kreatursHandel och med tiden också mejeri, kvarn och såg. Flera andra fabriker etablerades i i kvarteren väster om Fabriksgatan.

År 1871 etablerades Pukebergs glasbruk, som under en period på 1890-talet var ett av landets största. När järnvägen kom till Nybro år 1874 fick Nybro ytterligare ett uppsving och blev den industriort den fortfarande är. När de mer hantverksmässiga industrierna utkonkurrerades av större och mer mekaniserade industrier i början av 1900-talet lyckades flera av Nybros hantverksföretag ställa om sig till den nya tiden. År 1913 köptes Nybro Tändsticksfabrik upp och lades ned av en tändstickstrust. Det ledde till att flera andra nybrofabriker expanderade. Några av dem blev verkliga storföretag, varav flera ännu är i drift och av ansenlig storlek.

En fabrik som har haft väldigt stor betydelse för Nybro är Gustaf Kähr AB som grundades 1857. Ursprungligen tillverkade företaget svarvade träartiklar. År 1941 beviljas Kährs patent för uppfinningen av dagens moderna fabrikstillverkade lamellparkett. Efter andra världskriget får bostadsmarknaden ett uppsving, och många familjer bygger egna småhus. Det innebar en ökad efterfrågan på parkettgolv, som betraktades som nödvändiga i de finare delarna av husen. Även Ljungdahls kuvertfabrik har haft stor betydelse för Nybro stad och var länge Nordens största tillverkare av kuvert.

Flera av stadens industrier expanderade och byggde nytt under 1960- och 1970-talen. Till exempel Ljungdahls kuvertfabrik och Ljungdahls wellpappfabrik (numera Smurfit Kappa). Industrin utgör än idag en mycket viktig näring i Nybro kommun. Ljungdahls kuvertfabriks gamla industribyggnad i centrum byggdes under slutet av 1900-talet om till bostads- och företagslokaler.

Nybro stad dominerar ännu kommunens industriella liv. Orten har kommit att få en diversifierad industristruktur, med stora tillverkare inom flera olika branscher: trä-, glas-, metall- och pappersindustrin. Många av kommunens industrier har varit inriktade mot en hög förädlingsgrad och på färdiga konsumentprodukter. Detta har lett till att man i dagens kommunala strategier lagt fokus på formgivningen av produkterna. Nybro marknadsför sig även som ”Staden i Glasriket”.

Kärnområdet Centrum

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet Centrum

Nybro centrum ligger vid Bolanders bäck där den första bron, "Nybron", byggdes.

Den slingrande Storgatan med affärs- och bostadshus i så kallad Nybrojugend-stil, den öppna torgytan och läget vid bron och Bolanders bäck utgör kärnan i Nybro stad. Området är avgörande för Nybros karaktär, historia och identitet. Storgatan har samma sträckning som gamla landsvägen. Vattnets närvaro och äldre industribyggnader bidrar till Nybros identitet, liksom Stora Hotellet med stadshussalen från 1930-talet.

Möten

Vatten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
I Centrum finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna möten och vatten.

Kährs
Bolanders bäck
Fabriksgatan
Mellangatan
Kommunhuset
Balder
Torget
Storgatan
Bolanderska
huset
Nybro station
7
8
9
10
11
Numrering av objekt
Kärnområde
Fornminne

7 Nybron, bro över Bolanders bäck

8 torget

9 Stadshusplan

10 Missionskyrkan

11 Stadshus och Stora hotellet

Centrum

Den slingrande gamla landsvägen, Kalmarvägen, har påverkat både läget för staden och strukturen av den. Storgatan anlades på samma sträckning som landsvägen och bron (7) över Bolanders bäck ligger i samma läge som den gjort i flera hundra år. Bron har också gett Nybro dess namn - nybron - den nya bron. Sedan 1970 pryds broräcket av en skulptural utsmyckning, Bro och breja, av glasformgivaren Bertil Vallien.

Platsen för Nybros första industri, ett garveri vid Bolanders bäck.

Vattnet är närvarande vid torget. Foto Nybro kommun.

Broläget som gett Nybro sitt namn. Sedan 1970 ett broräcke av formgivaren Bertil Vallien.

En karta från år 1846 visar den lilla byn Göljemåla som låg där Nybro centrum senare bildades. Platsen som kom att bli torget hade redan börjat användas som mötesplats. Här låg flera små hus utmed det som blev Storgatan. Ett av de små husen är troligen den omtalade ”Lortkrogen”. Byn hade vid tidpunkten bara en gård, till höger i bilden. Dagens vägar, järnväg och vatten ligger som ett lager ovanpå kartan från 1846, och visar att den gamla vägsträckningen österut från torget, Storgatan, har samma sträckning idag som då.

Torget och Storgatan

Torget (8) i Nybro tillför rumslighet i stadsplanen och har stor betydelse för ortens identitet och historia. Torget ligger i kärnan av Nybro stad, utmed gamla landsvägen mot Kalmar, precis vid Bolanders bäck och bron över bäcken (7) – där ortens historia och namn har sitt ursprung. Torget har alltid varit öppet, även om det tidigare har legat enstaka byggnader här. Torget har lång historia, då det ingick som en del i den första stadsplanen redan år 1845. Torget tillsammans med den slingrande Storgatan, gamla landsvägen, förstärker Nybro centrums karaktär av mötesplats.

Torget.

Torgdag på torget i Nybro. Foto Nybro kommun.

Den ursprungliga eller tidiga bebyggelsen kring torget finns idag inte kvar, men strukturen utmed den slingrande Storgatan är densamma. Många av husen utmed Storgatan är byggda i en lokal stil som kommit att kallas Nybrojugend. Den kännetecknas av putsade fasader med markanta frontespiser i böljande jugendformer och ofta med symmetrisk fasadkomposition. Husen uppfördes under 1920-talets andra hälft, alltså ungefär ett decennium efter jugendstilens höjdpunkt. Husen som är byggda i Nybrojugend utgör viktiga karaktärsbyggnader för centrala Nybro. Flera av dessa byggnader har portar, fönster, burspråk och balkonger i originalutförande.

Husen ligger i gatulivet vilket skapar ett tydligt gaturum. Fasaderna är uppbrutna med många entréer och butiksfronter med fina detaljer. Bebyggelsen hålls samman av takfotslinjer, frontespiser och hörntorn. Bebyggelsen är ålderdomlig även om nytillskott har tillkommit. Bakom gatufasaderna finns gårdsmiljöer med gårdshus och uthus. Hela miljön har en småskalig enhetlighet.

NYBROJUGEND
"Nybrojugend", kännetecknas av putsfasader med markanta frontespiser i böljande jugendformer, symmetrisk fasadkomposition, brutna tak och fönster med spröjsad ovanruta (jugendfönster).

Detaljer på affärs- och bostadshusen utmed Storgatan. En egen stil som kallas Nybrojugend växte fram här under 1930-talet.

Detaljer på affärs- och bostadshusen utmed Storgatan. En egen stil som kallas Nybrojugend växte fram under 1930-talet.

Stadshusplan

I var ände av kärnområdet för Centrum finns torget (8) och stadshusplan (9). Runt Stadshusplan finns Missionskyrkan, hotellet och stadshuset samt kommunhuset. Stadshusplan har en mindre park som har stor betydelse för upplevelsen av både kommunhuset och det gamla stadshuset. Att båda torgytorna har kvar sina ursprungliga funktioner ger dem också ett särskilt kulturhistoriskt värde.

Hotellet och Stadshuset (11) är från 1934–1935. Tillsammans med konstnären Gunnar Theanders frescomålning över Nybros historia i stadshussalen, är stadshuset också lokalhistoriskt mycket betydelsefullt. Vid Stadshusplans västra sida ligger missionskyrkan (10). Byggnadens äldsta delar är från 1885 och därmed en av länets äldsta bevarade frikyrkolokaler. Mitt på Stadshusplan finns en skulptur, Glas i centrum, av glaskonstnär Vicke Lindstrand, invigd 1968. Denna har använts som symbol för staden Nybro.

Stadshusplan med skulpturen Glas i centrum.

Missionskyrkan.

Del av frescomålningen i Stadshuset. Foto Nybro kommun.

Historik Centrum

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Nybro centrum fram till sekelskiftet 1900

Lortkrogen

Där vägen Kalmar-Växjö korsar Bolanders bäck byggdes någon gång vid mitten av 1700-talet en ny bro som fick namnet Nybron (7). Namnet omnämns i prosten Frigelius anteckningar om Madesjö omkring år 1770. Det sägs att resenärer tyckte att platsen vid bäcken var en bra plats att rasta efter den kulliga terrängen västerut. Vid Nybron byggdes 1780 ett litet hus på norra sidan av landsvägen, där torget (8) ligger idag. Detta blev under flera årtionden känt som Nybrokrogen eller Lortkrogen, där resande kunde få enkel kost och logi. Krogen ska ha varit en stuga i en våning med torvtak. Krogen drevs av Jonas Nilsson och Catarina Johansdotter tillsammans med dottern Stina. Enligt uppgift serverade hon mat, svagdricka och kaffe åt hungriga resenärer. Enkel nattlogi kunde ordnas på golvet i stugan.

Stadens uppkomst

Intill Nybron (8) anlade garvaren Henrik Nyberg ett garveri år 1824. Vatten krävdes för garveriprocessen och för att driva barkstampen som krossade barken som användes vid garvning. Förutom garveriet och bostadshus byggde han också en mjölkvarn.

År 1847 ansökte den nyinflyttade handlaren Petter Bergstrand och snus- och tobaksfabriksägaren Johan Fredrik Danielsson om att få bedriva torghandel en dag i veckan. Tillståndet kom och redan samma sommar, 1847, startade torghandeln upp på torsdagarna. Ett villkor som kyrkostämman, som godkände ansökan, ställde var att det inte skulle serveras alkohol på torget under torgdagarna.

Under 1840-talet flyttade en rad olika handlare, hantverkare och fabriksägare till Nybro och startade upp olika verksamheter. Den fanns fem tomter som ägdes av garverifabrikör Nyberg, färgerifabrikör Jönsson, hattmakare Engwall, lackfabrikör Ekstedt, apotekare Johannii och kopparslagare Sällström. Under slutet av 1840-talet och 1850-talet expanderade Nybro kraftigt. En av de män som kom att påverka utvecklingen av Nybro i hög grad var garverifabrikören Magnus August Bolander. Han gifte sig med en dotter till garvare Nyberg. Bolander byggde sig ett stort pampigt bostadshus, som kom att kallas Bolanderska huset, i torgets sydvästra del. Andra företagare som etablerade sig under perioden

Nybro torg från väster, troligen 1930-tal. Foto: Kalmar läns museums samlingar.

1840–1850-talen var kakelugnsmakare, bok- och pappershandlare, boktryckare, tyghandlare, smed, kopparslagare, bleckslagare, gördelmakare, skräddare, vagnmakare, sjuderiverkmästare (utvann socker genom kokning av potatisstärkelse), skomakare, skräddare, målare och murare. Exempel på en kvinnlig näringsidkare var sockerbagerskan Johanna Börjesdotter.

Den 9 augusti 1857 förekom klagomål på sockenstämman över ”brännvinssupande och därav föranledda slagsmål på det invid stora landsvägen belägna och för det mesta av hantverks- och fabriksarbetare bebodda Nybro, samt då därtill kommer att en mängd av forbönder där dagligen rasta”. Det var alltså oordning på torget med bönder som körde varor, konflikter som uppstod med de boende, förvärrat av brännvinsdrickande. Problemet löstes genom att Bokbindare Ljungdahl valdes till förordnad lokal poliskarl. Han var känd för nykterhet och sedlighet och kunde skriva och räkna.

På 1850-talet hade Nybro en inflyttning av nya invånare. En av dessa var Magnus August Bolander från Vrigstad i Jönköpings län som 1854 gifte sig med Henrik Nybergs yngsta dotter och övertog garverirörelsen. Redan två år tidigare hade en annan betydelsefull man för Nybros utveckling, bokbindare A G Ljungdahl bosatt sig i Nybro. År 1857 startade svarvaren Johan Fredrik Kähr från Mönsterås tillverkning av spinnrockar. Barnen som bodde i Nybro gick i skolan vid Madesjö kyrka, men när alltfler flyttade till platsen behövdes en egen skola. Den första ordnades på Göljemåla gård. År 1865 fick Nybro köpingsrättigheter[1]. Vid den här tiden fanns 37 tomter och köpingen hade en befolkning på 297 personer. Av dessa var inte mindre än 45 hantverkare inom 18 olika yrken.

Längre fram när torget fastställdes i stadsplanen såldes och flyttades stugan där Lortkrogen haft sin verksamhet. På torget låg också en del andra mindre hus, samt under en period en bensinmack, vilken förstärkte Nybros karaktär av viktig väg och mötesplats. Bolanderska huset flyttades på 1960-talet till en annan tomt, och är idag en av de äldsta byggnaderna i centrala Nybro. Bensinmacken på torget revs.

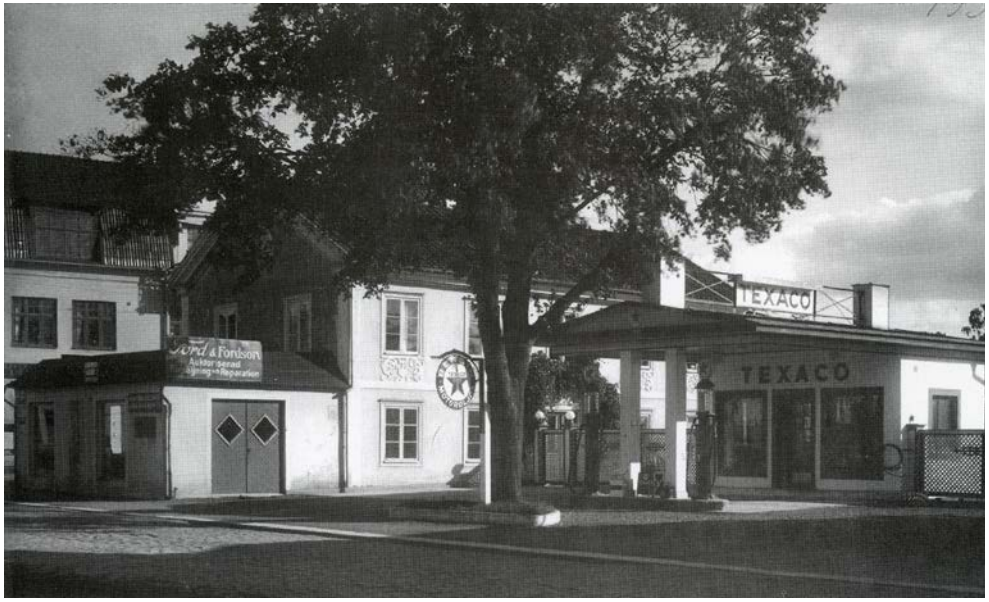

Det ljusa putsade huset är bostadshuset på garvare Henriks Nybergs tomt - Bolanderska huset, en av centrala Nybros äldsta byggnader som låg vid torgets sydvästra del. Här låg också en bensinmack.

1 En köping är en ort som skiljer sig från till exempel ett sockencentrum men, oftast, är för liten för att få stadsrättigheter. En del av de stadgor som fanns för städerna tillämpades i köpingarna till exempel brandstadgan, byggnadsstadgan och 1907 års stadsplanelag. Köpingen var ofta en tätort på landet som bröts ur en landskommun. Många blev senare städer. Köpingar avskaffades i Sverige i samband med kommunreformen 1971.

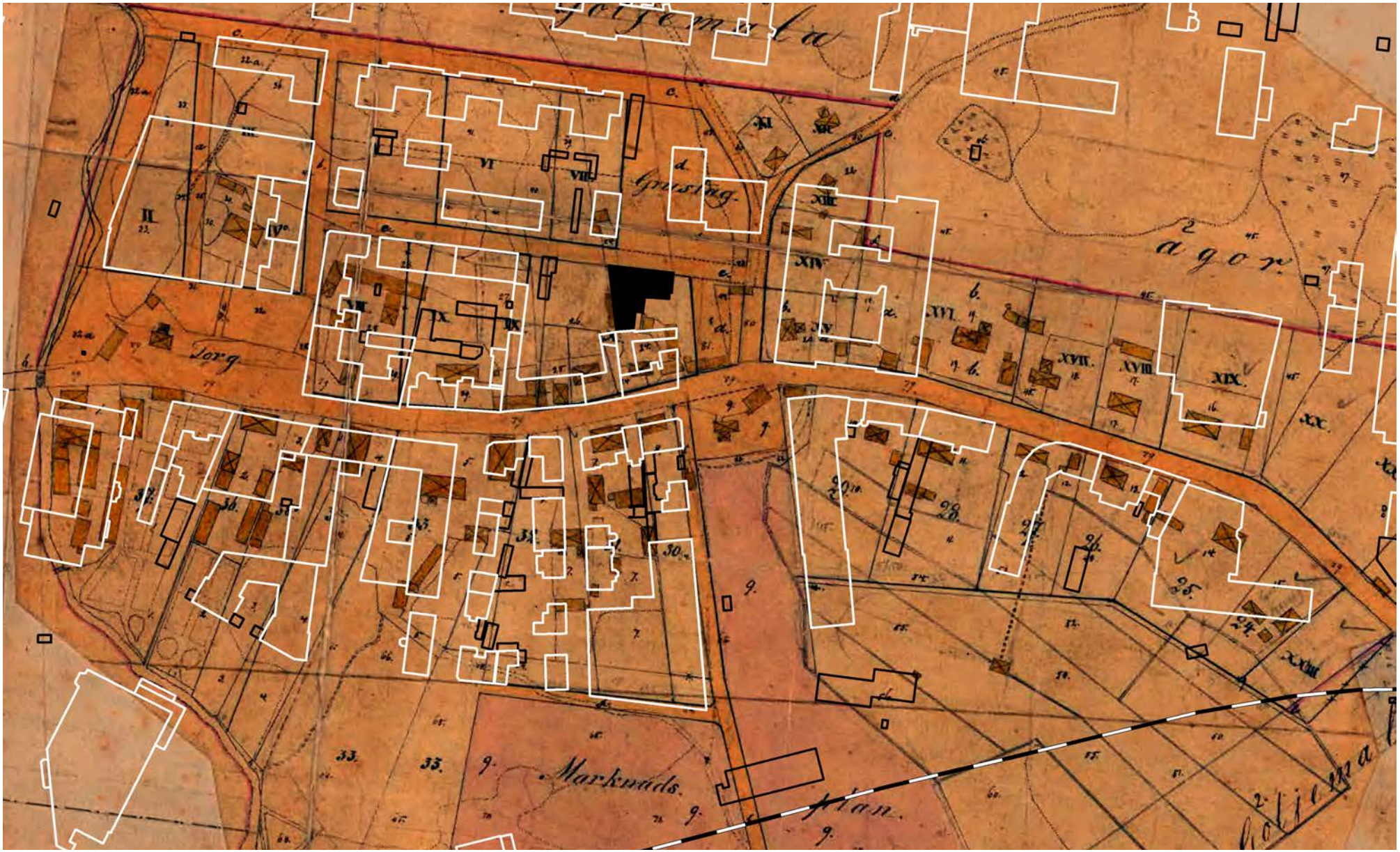

Torget har varit en medvetet öppen yta redan från första början då staden började växa på 1840-talet, även om enstaka byggnader fanns på torget tidigare. Torget ligger precis vid bron som givit namn åt staden och kommunen, utmed gamla landsvägen till Kalmar. Här karta från 1863. Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) ovanpå den gamla kartan.

Centrala Nybro år 1846 med dagens vägar i rött. Landsvägen mot Kalmar, idag Storgatan, löper i väst-östlig riktning. Vid bron över vattnet ligger en grupp byggnader som troligen tillhör Nybrokrogen och hantverksrörelserna. Mellan bron och Göljemåla gård finns ytterligare en liten samling byggnader. Söder om vägen har klensmeden Johan Pettersson och vagnmakaren Jonas Jöransson sina fastigheter. Norr om vägen bor skomakaren Carl Hallin och båtsmannen Bogren. Ytterligare en bosättning finns på vägen mot Transtorp. Här har pigan Cajsa Lisa sin bostad som troligen var en liten backstuga.

År 1874 invigdes järnvägen Kalmar-Emmaboda och kommunikationerna förbättrades avsevärt. Två år senare invigdes även linjen Nybro-Sävsjöström. Etableringen av järnvägen och bygget av stationen innebar att staden växte. Vid samma tid utökades köpingen med mark norr om centrum.

Köpingen hade hittills varit en del av Madesjö kommun men 1880 blev Nybro egen kommun. Året efter fanns 70 tomter på orten. Äldre fotografier av miljön kring torget och utmed Storgatan visar att det var vanligt med putsade fasade i ljusa kulörer och tak belagda med tegel eller plåt. Utmed Storgatan byggdes i början av 1900-talet, in på 1920-talet, flera större affärs- och bostadshus i den stil som kommit att kallas för Nybrojugend.

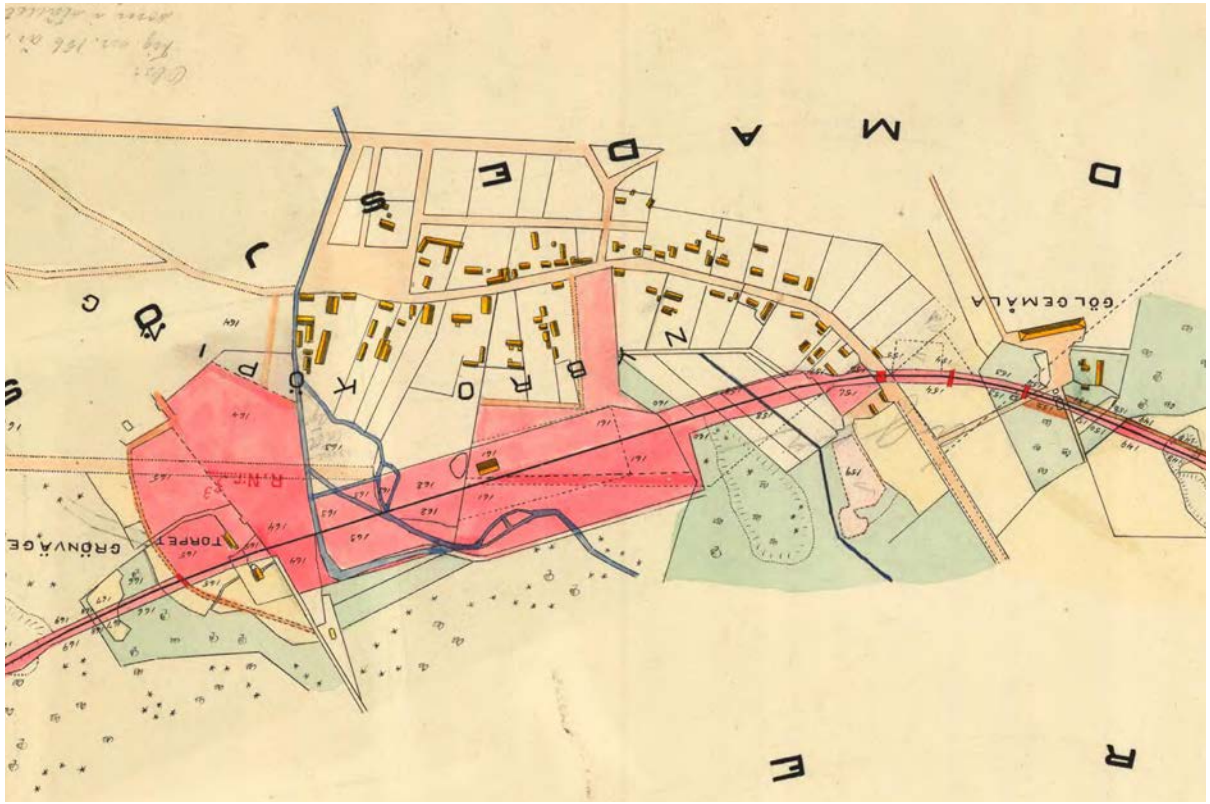

En karta från 1874 (som har vänts så att norr är uppåt) visar det nya järnvägsområdet i staden, samt husen utmed den slingrande gamla landsvägen, Storgatan. Ännu finns Göljemåla gård kvar, på vars mark staden anlades. Även Bolanders bäck är utritad.

Nybro centrum på 1900-talet

Stadshusplan

På en karta från 1863 är platsen för stadshusplan markerad som en öppen yta som användes som en park. När Nybro fick stadsrättigheter 1932 påbörjades planerna på att bygga ett stadshus just här. Ett hotell och stadshus i funkisstil invigdes 1935. Arkitekt Kjell Westin ritade de två huskropparna som hade olika utseende. Hotellet hade mer uppbruten fasad med balkonger och glasad bottenvåning, medan stadshuset hade mer sluten karaktär. Stadshuset gavs också höga smala smårutiga fönster. Från början hade båda platta tak. På stadshusets tak fanns en stor öppen altan där invigningsfesten hölls 1935. De båda platta funkistaken läckte in vatten. Redan 1946 ritade arkitekt Gösta Gerdsiö nya, höga tak täckta med skiffersten. Taken gjorde att funkisstilen inte blev lika tydlig. I stadshusets festsal målade nybrosonen Gunnar Theander en stor frescomålning 1969. Målningen täcker en yta av 66 kvadratmeter och visar olika motiv från Nybros historia. I taket hängdes ljuskronor från Orrefors Glasbruk och dörrarna med intarsia i olika träslag tillverkades av ortens stora träföretag Kährs.

Missionskyrkan som också ligger vid Stadshusplanen var ursprungligen en snusfabrik. Denna kyrka ritades av arkitekt Carl Boberg och invigdes 1885. I kyrksalen finns en altartavla av Gunnar Theander.

Stadshussalen och stora hotellet.

Omgestaltning av centrum

1956 togs ett av de första stegen för att omvandla centrum i större skala. Då revs flera äldre byggnader och ersattes av nybyggda affärs- och bostadshus. I centrum byggdes nya hus med parkering på taket och under jord. Även utmed södra sidan av Storgatan revs på 1960-talet en stor del av den äldre bebyggelsen. Byggnaderna ersattes av nya byggnadskomplex med affärer i bottenvåningen och kontor och bostäder i en-tvåvåningar däröver. Den gamla bebyggelsens höjd fick bli ledande även för den nya bebyggelsen.

Torget från öster med kvarteret Lönnen till höger.

Industrier i centrum

Ljungdahls

AB Sture Ljungdahl startade år 1915. År 1922 fick företaget en gigantisk beställning i form av åtta miljoner kuvert till folkomröstningen om rusdrycksförbud. Företaget drev både en bokhandel i Nybro och tillverkning av brevpapper och kuvert. År 1931 avskildes bokhandeln som ett särskilt bolag. År 1937 startade systerföretaget AB Nybro Wellkartong. Sture Ljungdahl var verkställande direktör i Ljungdahls till 1953, då han efterträddes av sin äldste son Anders Ljungdahl. Företaget var 1981 Europas tredje, och Sveriges största, kuverttillverkare. Det hade som mest omkring 800 anställda. Företaget var då ett familjeföretag, som majoritetsägdes av medlemmar av familjen Ljungdahl, fram till omkring 1987, då det såldes till Munksjö AB. Det såldes vidare till kuverttillverkaren Bong AB i Kristianstad 1997.

Kährs

Johan Kähr den äldre startade en snickeriverkstad i Nybro år 1857, där olika bruksföremål i trä tillverkades. Grundarens sonson Gustaf Kähr tog över företaget 1919 och bytte namn till AB Gustaf Kähr. Under hans ledning utvecklades bolaget. Fler produkter tillverkades, som trädörrar, leksaker, möbler, dörrar och golv. Gustaf ägnade sig åt att hitta effektiva sätt att använda träråvaran och att förbättra träets formstabilitet vid användning som byggmaterial.

År 1941 fick företaget patent för uppfinningen av moderna fabrikstillverkade lamellparkett till golv. Efter andra världskriget fick bostadsmarknaden ett generellt uppsving. Många familjer bygger egna småhus vilket innebar en ökad efterfrågan på parkettgolv. Det första fabrikslackade golvet tillverkas här år 1958. Tidigare lades golven in obehandlade och slipades och lackades på plats. Tillverkning av ett fabrikslackat golv kräver hög precision för att golvytan ska bli slät och golvet helt jämnt. Vid 1960-talets mitt tog Kährs patent på en helt ny sportgolvskonstruktion. Brädorna spikades på ett system av flexibla reglar, vilket gav ett golv med rätt sorts svikt för idrottsaktiviteter.

Företagets utveckling är kantad med en rad innovationer som har format hela den globala trägolvindustrin genom åren, från uppfinningen av lamellparketten till den limfria Woodloc-fogen. Företaget har hela tiden haft sin bas i kunskapen om trä och hör till världsledande golvtillverkare inom trä och PVC-fria plastgolv. Idag finns Kährs golv i bostäder, kontor, butiker, hotell, konserthus, teatrar och sportarenor från Europa och Asien till Amerika, med leverans till över 70 länder.

Rydéns

Axel William Rydén grundade träföretaget A W Rydéns i Nybro år 1904. Tidigt satsade man på att tillverka likkistor. Detta har varit företagets inriktning i över 100 år. Idag är Fredahl Rydéns Skandinaviens ledande fullserviceleverantör inom begravningsbranschen.

Ljungdahls stora industribyggnad i centrala Nybro bidrar sedan länge i hög grad till järnvägsområdets karaktär och till hela Nybros identitet. Bild Digitalt museum.

Kärnområdet Emmatorp

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet Emmatorp

Emmatorps äldre villaområde och moderna höghusområde från 1960-talet representerar två tidsskikt som utgör viktiga delar i Nybro stads historia. Emmatorps blandade villabebyggelse från perioden 1800-talets slut fram till 1950-talet är ett exempel på en stadsdel som vuxit fram under lång tid. Områdets struktur och variation är viktiga delar av områdets kulturhistoriska värde. I höghusområdet finns arkitektoniska kvaliteter, som att byggnadernas placering anpassats efter terrängen och naturen.

Både Emmatorp och Dahlborgsgatan ingår den större stadsdelen Kungshall. Bebyggelsen ligger kuperat. Områdets naturförutsättningar ger en bild av hur området kring centrala Nybro ursprungligen såg ut. Vattentornet ligger placerat på en höjd i detta område.

Emmatorp gränsar till det område som används av Kährs träindstri, vilket representerar Nybros vagga som industristad. Mellan bostads- och industriområdet går en väg, Fabriksgatan/Norra Esplanaden, som byter namn till Flyebovägen. Vägen är i princip den enda äldre struktur som finns kvar sedan tiden innan staden expanderade i detta område, Flyebo bys marker.

Skog

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
I Emmatorp finns exempel på kulturmiljöer ur kategorin skog.

Platåvägen
Dahlborgsgatan
Algatan
Skogstorpsgatan
Berggatan
Kährs träindustri
14
15
46
13
12
N
1 Numrering av objekt
Kärnområde

12 Mejeri

13 Elverk

14 Vattentorn

15 Punkthus

46 Kvarteret Brunnen

Bebyggelsen

Den södra delen av Emmatorp har en mycket blandad bebyggelse eftersom området har vuxit fram under flera årtionden. Kvar av det tidigaste skedet i Emmatorps historia är hus och gatustråk vid Berggatan och östra delen av Skogstorpsgatan, vid kvarteret Brunnen (46), som är en liten rest av en ursprunglig malmbebyggelsen. De små husen i 1-1½ våningar ligger på små tomter där det än idag ofta finns äldre uthus bevarade. Husens ålder är inte fastställda, men troligen är de första från slutet av 1800-talet. Man kan mycket väl tänka sig att bostadshusen byggdes eller flyttades hit i samband med att fler industrier startade.

Idag finns här en stor variation av material och färgsättningar, som uppkommit under 1900-talets slut och början av 2000-talet. Ursprungligen bör dock träfasader och en traditionell färgsättning med röd slamfärg och snickerier i vit oljefärg ha dominerat tillsammans med röda tegeltak.

Det finns ett litet gatustråk vid Berggatan och östra delen av Skogstorpsgatan som visar på äldre malmbebyggelse, både vad gäller de småskaliga husen och gatustrukturen.

Övriga villor i Emmatorp är lite större och i 1½-2 våningar. En av områdets mer framträdande stilar har drag av 1920-tals klassicism. Typiska kännetecken är de brutna taken belagda med tegel och de symmetriskt uppbyggda fasaderna. I Emmatorp är flera av dessa hus putsade och avfärgade i ljusa kulörer men även locklistpanel förekommer. Ett viktigt drag i områdets karaktär är också förekomsten av lokaler för verksamheter bland bostadsbebyggelsen. Dessa har idag ett mycket varierat utseende beroende på hur de använts under de senare årtiondena.

Från 1930-talet finns en del bevarade exempel på villor i funkisstil. Även en mer förenklad ”folkhemsfunkis” finns. Den kännetecknas ofta av att mer traditionella byggnadsstilar, som sadeltak, har kombinerats med funkisens uttryck. Även 1940- och 1950-talets stolar finns representerade i området.

Många av husen är välbevarade. Villaområdets karaktär hålls också ihop av en småskalighet, en dominerande ljus färgskala och röda tegeltak.

I området finns villor som är mycket tidstypiska för perioden 1910-1920-talen samt 1930-40-talen. Här bild från Algatan.

Villorna ligger utmed ett äldre slingrande gatunät och i lite kuperad terräng.

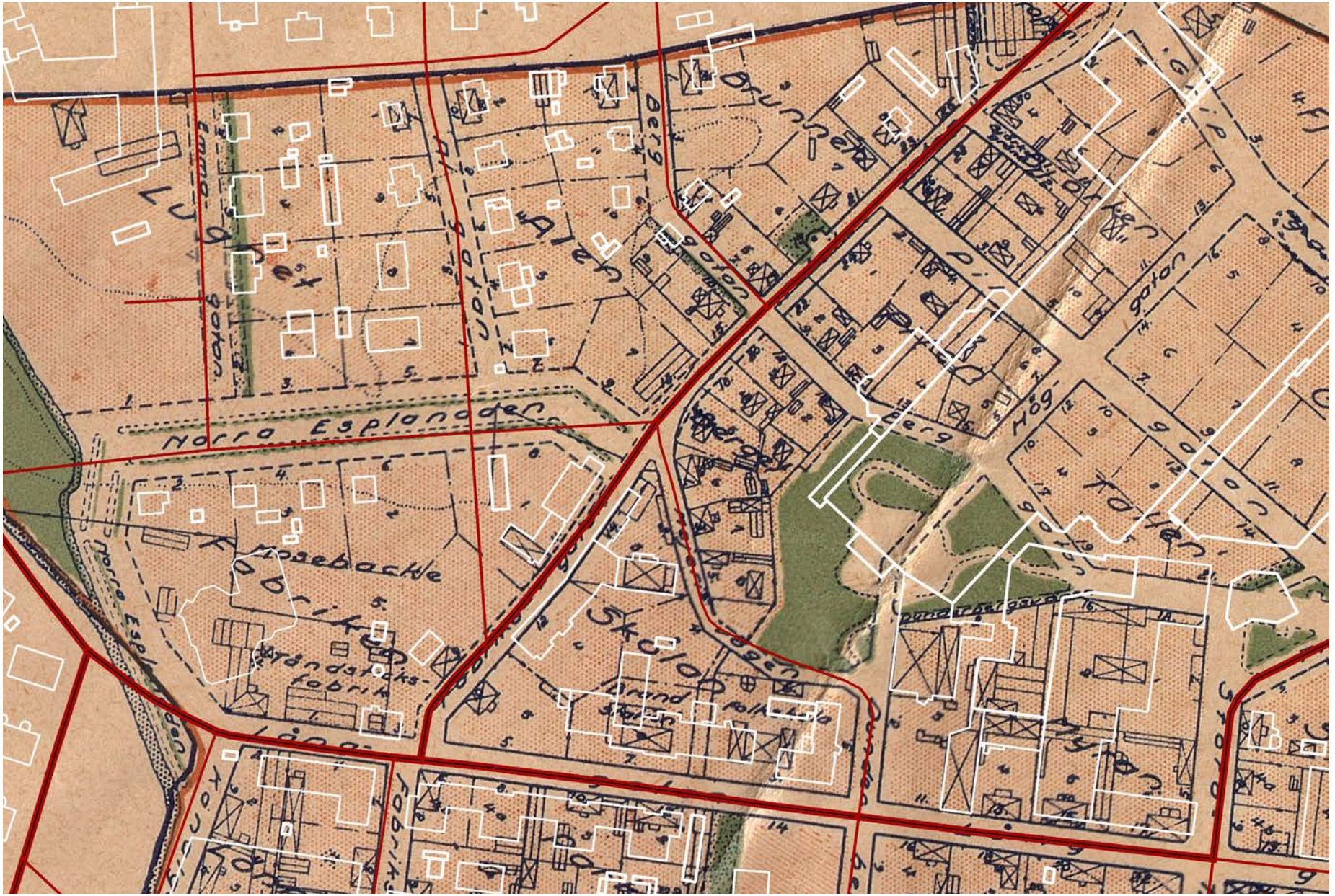

Utsnitt ur stadskartan från 1912, med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå den äldre kartan. Kartan är något förskjuten, men troligen är de fyra bostadshusen och ett uthus som syns överst i bild samma som idag. De ligger på gränsen till staden som den sträckte sig 1912. Även vid Berggatan och Fabriksgatan skulle ett par av husen kunna vara äldre. Om det fanns småstugor, malmbebyggelse (som låg på ofri grund), i området utanför stadsgränsen har dessa inte ritats in på kartan.

Nybro stads vattentorn (14) från 1937 är en tidstypisk byggnad i rött tegel, där arkitekturen är ett mellanting mellan 1920-talets klassicistiska och 1930-talets funktionalistiska stilar.

Nybros vattentorn byggt 1937.

Dahlborgsgatan

På en höjd i området, utmed Dahlborgsgatan, finns sju punkthus (15) som byggdes i mitten av 1950-talet. Husen har placerats på tidstypiskt sätt i en sluttning med sparad naturmark inpå husens knutar. Husen markerar en ny tid och en ny syn på bostadsbyggande. Punkthusen har många fördelar. Lägenheterna har ljusinsläpp från flera håll och husens höjd gjorde att kostnaderna när de byggdes blev rimliga, och därmed också hyrorna. Dahlborgsgatans höga punkthus representerar en hustyp som byggdes i en tid då bostadsbristen var stor. Bygget innebar starten på utbyggnaden av Kungshallsområdet. Punkthusen byggdes med stor omsorg om utemiljön för att erbjuda bra och billiga bostäder.

Som stadens första höghus har de ett högt kulturhistoriskt värde. Idag är de fyra äldsta mest välbevarade. De tre yngre i östra delen av Dahlborgsgatan har förändrats genom att balkongerna klätts in med glas. Utemiljön har kompletterats med parkeringsplatser och garage, men området har behållit sin lummighet.

Platåvägen med de två av punkthusen (15) ritade av Poul Stampe.

Området med punkthusen (15).

Ovan: En vacker port till Dahlborgsgatan 4, med ursprunglig dörr och portal. Två av punkthusen ritade av Stig Albrektsson.

Till höger: Ursprungliga balkonger.

I den södra delen av kärnområdet finns två kulturhistoriskt intressanta byggnader; mejeriet (12) och elverket (13). Bebyggelsen är småskalig och blandad, med lokaler för verksamheter och bostäder.

Mejeriet (12). Foto Nybro kommun.

Elverket (13). Foto Nybro kommun

Historik Emmatorp

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Området Emmatorp ligger till stor del på gården Flyebos tidigare marker. Den södra delen, från Skogstorpsgatan och söderut, tillhörde Göljemåla gård. Göljemåla gård låg där Nybro centrum ligger idag, och försvann när staden expanderade.

I kvarteren väster om Fabriksgatan startades Nybro Träförädlingsfabrik[2] 1897, av Axel Peterson. Tillsammans med sin hustru Emma Gustafva köpte han 1881 en större fastighet av gården Flyebo. Denna fick namnet Emmatorp efter Emma Gustafva. Axel och Emma sålde tomter från den inköpta fastigheten. På tomterna växte industrier och en enkel malmbebyggelse fram (46). Området är i sin helhet utpekat i bebyggelseinventeringen på grund av sin utformning Här bodde många av de arbetare som försåg Nybros växande industrier med arbetskraft. På stadsplanen upprättad 1912 av Kalmars stadsarkitekt J Fred Olson hade viss malmbebyggelse börjat byggas väster om Fabriksgatan. På kartan finns ett utlagt gatunät och tomter för en tänkt expansion.

MALMBEBYGGELSE
Under 1800-talet ökade befolkningsmängden i Sverige. Varken på landsbygden eller i städerna fanns bostäder åt alla. På landet växte en enkel bostadsbebyggelse fram i byarnas utkanter. I små ryggåsstugor, backstugor och jordkulor bodde de som inte ägde egen mark. I städerna uppstod samma typ av bebyggelse i städernas utkanter. Bebyggelsen var oreglerad och växte fram utan någon plan för hur gator och bostäder skulle ordnas i förhållande till varandra. Under 1900-talet har den här typen av områden ofta försvunnit när stadsplaneringen har nått fram till dem.

Bild från Bergsgatan vid kvarteret Brunnen (46).

2 Inga lokaler finns kvar idag.

Utsnitt från J fred Olssons stadsplan från 1912.

Emmatorp med vattentornet i bakgrunden. Äldre bild Digitalt museum.

Utbyggnaden av Emmatorp tog fart på allvar på 1920-talet och fortsatte in på 1930-talet. Den växande köpingen behövde bostäder. Området låg fortfarande utanför staden och omfattades inte av de regler som gällde för städer, men 1941 införlivades området med Nybro stad. Det innebar att området kom att omfattas av stadsplanen och började regleras. Förutom bostäder och industrilokaler fanns här sedan 1937 stadens vattentorn (14). På stadsplanen från 1945 ser man att endast ett fåtal obebyggda tomter finns kvar i den södra delen av området. Där fanns nu i stället en liten villastad.

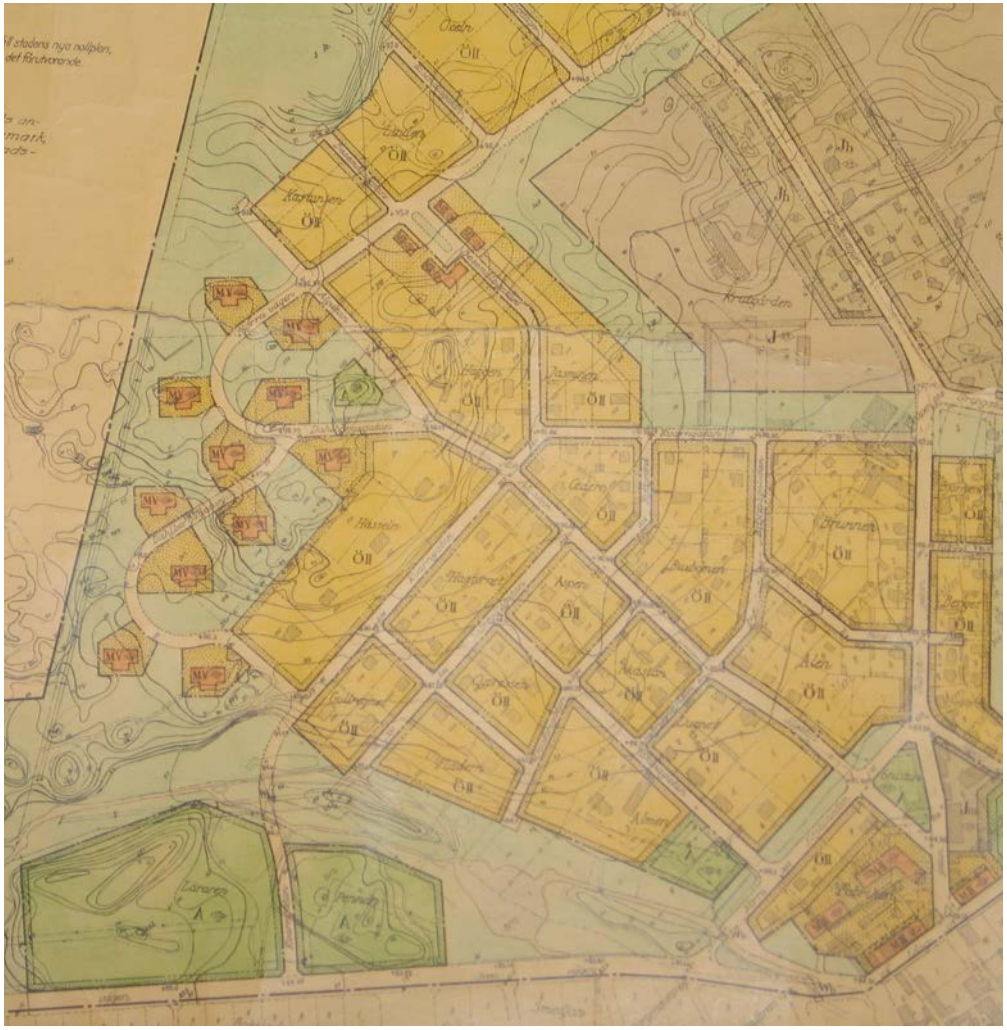

Stadsplanen från 1945 över Emmatorp.

Stadsplanen över norra Emmatorp från 1945 är mycket modern för sin tid. Här finns plats för en helt ny typ av hus, punkthuset, som hade börjat byggas i Stockholm. Det dröjde dock några år, till mitten av 1950-talet, innan de första punkthusen byggdes utmed Dahlborgsgatan. Dessa Nybros första höghus ritades av Stig Albrektsson och byggdes av det lokala byggföretaget Hultmans. De fyra första punkthusen kompletterades omkring 1960 med ytterligare fyra hus ritade av den dåvarande stadsarkitekten i Nybro, Poul Stampe. Dessa hus byggdes av OG Olssons som, likt Hultmans var och fortfarande är en av Nybros stora byggfirmor. Tanken var att det skulle ha blivit elva hus men under 1960-talet tog planerna för området en annan riktning. I slutet av 1900-talet hade popularitet sjunkit, och ett av de höga husen revs.

Norr om kärnområdet kom Nybros miljonprogramsområde Kungshall med flera olika typer av flerfamiljshus att uppföras.

Punktshusen och vattentornet i Kungshall. Äldre bild Digitalt museum.

Kärnområdet Linneasjön

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet Linneasjön

Området präglas av spår från badhusepoken, som till exempel en vattenkiosk, en skogshydda samt äldre trävillor med påkostade snickerier och stora tomter. De fysiska uttrycken finns i både byggnader, trädgårdar, skogspartier med gångvägar och parker.

Badhusparken, Joelskogen och Thebacken är ett viktigt sammanhängande grönområde, som nyttjats för nöjen och rekreation sedan slutet av 1800-talet. Miljön vid Qvarnaslät är en länk till stadens historia och påminner om dess agrara arv.

Bondens landskap

Skog

Vatten

Möten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
I Linneasjöområdet finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap, skog, vatten och möten.

Nybro station
Sporthall
Badhus
Joelskogen
Linneasjön
Ishall
Idrottsplats
Campingplats
Grönvägen
Tebacken
Hembygdsgård
Kvarnaslätt
Skogskapellet
N
18
46
16
24
17
20
25
19
21
22
23
Numrering av objekt
Kärnområde
Vandringsled
Fornminne

16 Badhusparken

17 Vattenkiosk

18 Varmbadhus

19 Joelskogen

20 Skogshyddan, paviljong

21 äldre kvarnläge

22 Thebacken

23 Qvarnasläts gård

24 Grönskogs bryggeri

25 Victoriavallen

46 Sporthallen

Badhusområdet

Nybro brunn och badanstalt, som var i drift mellan 1883-1949, var en av många kurorter som fanns i landet fram till 1950-talet. Brunnsanläggningen i Nybro var typisk för gruppen av inlandskurorter, som startade under slutet av 1800-talet. Naturliga förutsättningar för badanstalten i Nybro var vattenkällan, tallskog i torrt läge som ansågs ge ett hälsobringande ”utpräglat skogsklimat” samt den rekreationsmiljö som fanns i Linneasjön, Thebacken (22) och slingrande promenadvägar i kuperad terräng i skogen. Avgörande för kurorternas framväxt var tron på att olika sjukdomar kunde botas om man drack särskilt nyttigt mineralvatten och badade. ” I reklam för Nybro brunn beskrevs: - Intill parken ligger en vidsträckt vacker barrskog med resliga skuggrika furor, den härligaste sanatorieskog.”

Kuranstalten har präglat strukturer och bebyggelse i området. Av själva kuranstalten finns endast ett fåtal byggnader kvar. I Badhusparken (16), uppkallad efter kuranstalten, finns en vattenkiosk. Där kunde besökarna köpa det hälsosamma, järnhaltiga vattnet. Den öppna yta som idag är parkeringsplats var tidigare krocketplan. Vid dagens moderna simhall ligger det före detta varmbadhuset (18), en tegelbyggnad från början av 1940-talet ritad av arkitekten Cyrillius Johansson. Många av de olika träd som växer i badhusparken är gåvor från Nybros vänorter i Norden[3].

Strövstigarna mellan Linnéasjön och Thebacken har gamla anor.

> ***I reklam för Nybro brunn beskrevs: Intill parken ligger en vidsträckt vacker barrskog med resliga skuggrika furor, den härligaste sanatorieskog.***

3 Givarnas och trädens namn finns angivna på en skylt på paviljongens vägg.

En av få bevarade byggnader från badhusepoken är den tidigare så kallade vattenkiosken. Den ligger ovanpå en av brunnarna som användes för att ”dricka brunn”.

Badhusparken (16) och Joelskogen (19) med strövstigar är gröna miljöer som historiskt kan kopplas till badhusepoken. Joelskogen är ett skogsområde i kuperad terräng i centrala staden. Här finns höga gamla tallar och blandskog och ett nät av strövstigar. I Badhusparken finns den så kallade Skogshyddan (20) kvar. Det var en av områdets paviljonger, men även café. I skogen finns lämningar efter små hyddor där stolar och hängmattor förvarades åt brunnsgästerna.

I området finns också Linnéasjön som var en viktig del av brunnsorten. I sjökanten finns lämningar efter en båtkaj och ett badhus som användes av kurortens gäster, och efter en äldre kvarnplats (21). Vid sjöns östra strand finns anlagda promenadvägar och stentrappor. Promenadvägen längs med strandkanten kallas ”kärleksstigen” eftersom många par gick denna väg mot festplatsen på Thebacken.

Skogshyddan (20) är en av få bevarade byggnader från brunnsepoken. I bakgrunden syns Grönskogs bryggeri som är ombyggt till bostäder.

Plintar som visar var det fanns en bänk eller en hydda där badgästerna kunde låna hängmattor.

Än idag kan Nybroborna njuta av den friska tallbarrsdoftande i Joelskogen, något som ofta lyftes fram i kuranstaltens reklam.

Festplatsen vid Thebacken ligger öde och byggnaderna har rivits men genom området korsar strövstigarna.

Varmbadhuset från början av 1940-talet ritat av arkitekten Cyrillius Johansson. I bakgrunden det nyare badhuset.

I Joelskogens södra del har det sedan 1930-talet funnits idrotts-anläggningar på den så kallade Victoriavallen (25). Idag finns både fotbollsplaner, tennisplaner, löparbana och ishall. I Badhusparken (16) finns modern simhall och sporthall. Anläggningarna ger hela området en lång kontinuitet av offentliga miljöer för hälsa och idrott.

Badhusparken

Den moderna sporthallen ligger i den gamla badhusparken.

Badplats vid Linneasjön.

Joelskogen. I södra området finns Victoriavallen.

Från Joelskogen leder en spång över Maden i norra delen av Linneasjön.

Grönvägen

Området kring Grönvägen präglas av de stora trävillorna i Schwizeristil på stora naturtomter. De är klädda med smal träpanel målade med ljusa oljefärger. Flera har stora glasverandor, alternativt Nybroveranda och/eller Nybrobalkong. Flera har spektakulära utsmyckningar i lövsågeri. Husen har sadeltak eller mansardtak, som ursprungligen varit belagda med tegel. Idag förkommer även senare tillkomna betongpannor i rött eller svart.

Exempel på Grönvägens villabebyggelse i kvarteret Trasten.

”Nybrobalkong”.

Grönskogs bryggeri

I anslutning till parkområdet ligger en välbevarad industrimiljö från 1870, Grönskogs bryggeri (24). Säkert hade den öl och dricka som tillverkades här betydelse i brunnslivet. Bryggeriet ligger vid Bolanders bäck. Vattenkraften användes ursprungligen i industrin. Idag inrymmer byggnaden bostäder.

Grönskogs bryggeri är exempel på en industri från 1870-talet som levt vidare efter ombyggnad till bostäder.

Qvarnaslät

Huvudbyggnaden till Qvarnaslät hembygdsgård.

Gården (23), med mangårdsbyggnad och ekonomibyggnader, har sedan 1943 varit hembygdsgård till Nybro stads hembygdsförening. Till platsen har ett antal äldre byggnader flyttats och ett nytt museum byggts, med fokus på Nybro stads industrihistoria. Gården ligger på sin ursprungliga plats och är en länk tillbaka till tiden före Nybro stads bildande. I östra änden av Linneasjön finns lämningar efter kvarn (21) och såg som tillhört Qvarnasläts gård, liksom en ombyggd mjölnarbostad.

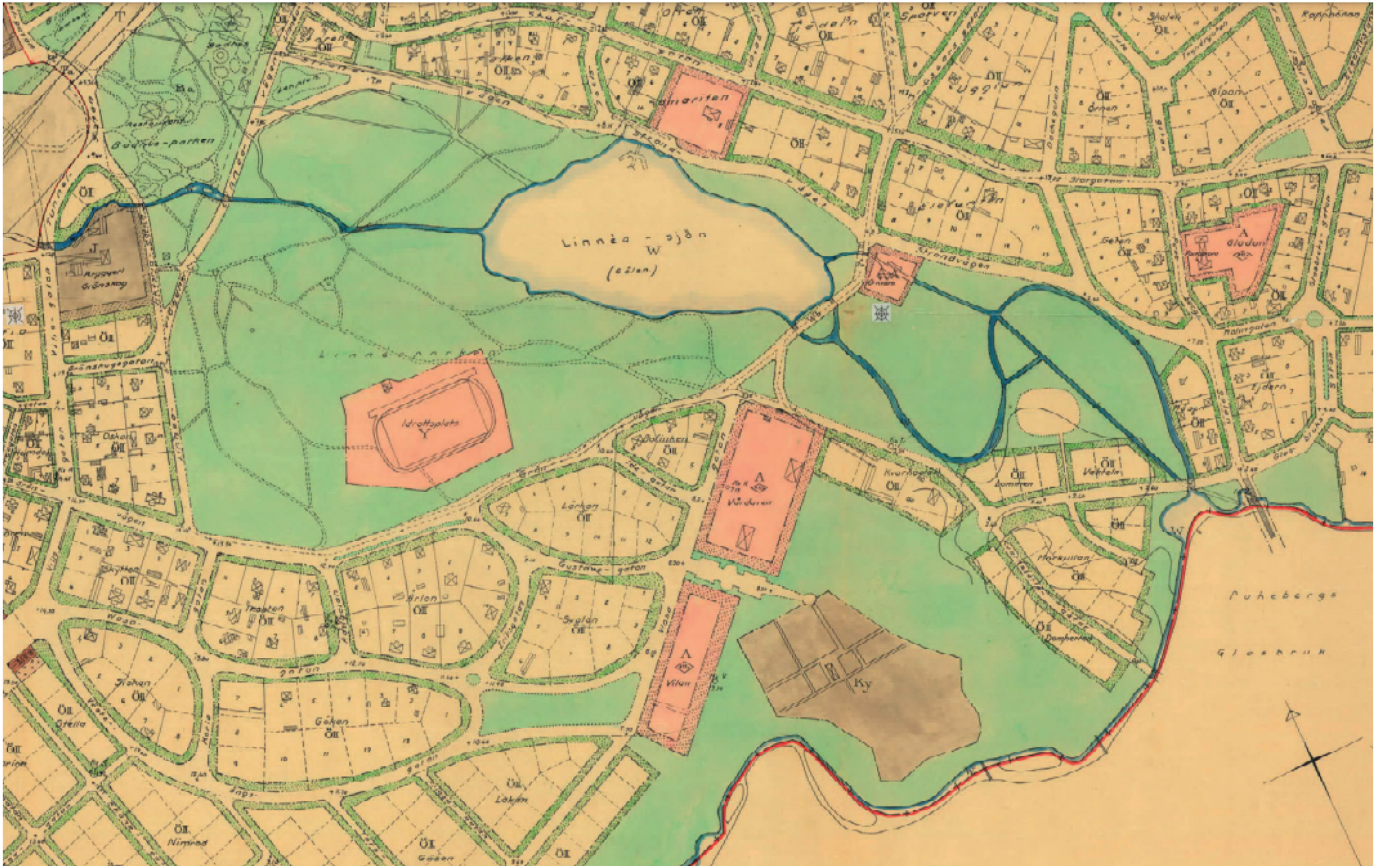

Utsnitt ur stadsplan över Nybro från år 1937. Badhusparken, de slingrande stigarna genom Joelskogen och Thebacken i det gröna området öster om Linneasjön visar det gröna badhusområdet mitt i staden. Kvarnplatsen öster om sjön finns ännu kvar vid denna tidpunkt. Den grå rutan till vänster visar Grönskogs bryggeri.

Historik Linneasjöområdet

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Kurorten Nybro

Flera år innan Nybro brunn grundades var det känt att källan här hade järnhaltigt vatten. Markägaren hade låtit bygga ett enkelt trähus och monterat en hink så att besökare kunde dricka vattnet, vilket ansågs hälsobringande. Runt källan anlades även tidigt en liten park med planterade blommor. Eftersom linneablommor växte i området fick Kvarnslättsgölen nytt namn i Linnéasjön och parken namnet Linnéaparken.

År 1881 togs beslutet att en större kuranstalt skulle byggas. Nybro köping satsade 20 000 kronor och upplät ett markområde. Därefter såldes 302 stycken aktier innan Nybro kallvattenkuranstalts AB kunde bildas. När anstalten gick över helt i Nybro kommuns ägo år 1901 ändrades namnet till Nybro Brunn och Badanstalt. Därefter drevs anläggningen av kommunen ända fram till nedläggningen 1949.

Den lilla parkanläggningen runt källan utvidgades och utvecklades 1882–1883, sedan den nya badstyrelsen övertagit parkens skötsel. I Svensk Bad- och Turisttidning från 1902 beskrevs parken så här: ”Lövträden i parken utgöras huvudsakligen av ung björk, mellan vars vita stammar de stora gräsplanerna utbreda sig, på några ställen lämnande rum för lek och idrottsplatser. Genom parken sorlar ett mindre vattendrag fram, vidgar sig vid Svandammen och försvinner ned mot den lilla insjön, som skymtar i fjärran”.

DRICKA BRUNN
Sverige har en brunnstradition sedan 1600-talet. Under 1800-talet växte många brunnsorter fram, både längs kusterna och i inlandet.

Det fanns en tro på att sjukdomar kunde botas genom att dricka hälsosamt mineralvatten, bada hälsobad och andas frisk luft. Det fanns många olika sorters bad och behandlingar att välja mellan. Vad sägs om: karbad, saltbad, Kreuznacherbad, Nauheimerbad (kolsyrebad), Alkaliska bad, Svavelbad, Hyllikobad, Syrabad, Tallbarrsbad, Gyttjebad, Tvålmassagebad, Halvbad, Sittbad, Fotbad, Bassinbad, Dusch, Inpackningar, Varmluftsbad, ångskåp och varmluftsskåp, Elektroterapi, Solljusbehandling och Elektriska värmebehandlingar.

Gästerna umgicks även under olika aktiviteter som promenader, båtturer, fiske, kägelspel på kägelbanan, krocket, tennis, musik, fester och utflykter. I skogen kunde badgästerna hyra ett eget ”bo” med bord, bänkar och plats för hängmatta. Här tillbringade badgästerna tid i skuggan av tallarna med medhavd kaffekorg.

Badanstalten krävde mycket personal, som sjukvårds- och restaurang- och servicepersonal, kontorsanställda, badbetjäning och musiker. De flesta var tillfälligt anställda under sommarmånaderna och kom tillbaka år efter år. Särskilt för traktens kvinnor var detta en möjlighet till extrainkomster.

År 1890 köpte Nybro kommun hela Kvarnaslättsområdet med skogar och marker kring Linnéasjön. Till en början bebyggdes området med villor som inhyste badgäster. Efter hand byggdes området ut med vägar och 1926 anlades den nya stora idrotts-anläggningen, Victoriavallen (25).

Vid sekelskiftet var Nybro en känd brunns- och kurort. På kurorten ägnade sig gästerna åt rekreation och tidvis ett intensivt nöjes- och sällskapsliv, främst för överklassen. Joelskogen, Thebacken (22) och Linneasjön blev viktiga för kurortens verksamhet. Ett varmbadhus byggdes 1883. Den gamla vattenpaviljongen försvann 1899 och en ny vattenkiosk byggdes. I badhusparken uppfördes också byggnad för sjukgymnastik, restaurang, societetslokaler, kontorsbyggnad, ångpannehus och olika uthus. Inom området fanns även kaffetorp och musikpaviljonger. Vid Linnéasjön byggdes ett kallbadhus. I områdets närhet byggdes en rad villor för badgästerna samt för läkare och personal. De olika husen byggdes under en 25-årsperiod, med start 1881. Många av husen byggdes i så kallad schweizeristil, som var typisk för brunnsorter vid den tiden. Stilen präglas av nätta trähus med snickarglädje, där många målades i naturpigment, från vitt och gult till grönt och brunt.

Förutom Nybros naturliga förutsättningar hade järnvägen, som stod färdig 1874, stor betydelse för badanstaltens historia. Den bidrog till att gästerna kunde resa med tåg till Nybro och att Nybro brunn kunde växa medan mindre kurorter, som Kristvallabrunn, lades ner.

När det nya varmbadhuset (18) byggdes i början av 1940-talet ersatte det ett äldre varmbadhus, på ungefär samma plats, från 1881. Det stora badhuset i trä i brunnsparken brann ner 1949 Badhustidens byggnader fick moderna efterföljare i simhallen, byggd 1980 och sporthallen, byggd 1966.

Vykort från omkring år 1910. Pojken står på dammen invid västra delen av Linneasjön. I bakgrunden syns kallbadhuset. Bild Nybro kommun.

Brunns- och badanstalten marknadsfördes på följande sätt:

> ***”…Nybro köping åtnjuter, att jämte ett torrt och sunt läge på en högt liggande grusslätt med frisk doftande barrluft från omgivande furuskogar, inom sitt område äga en ovanligt rik tillgång på klart, gott och kallt källvatten … lämpa sig synnerligen väl för anläggande av en kallvattenkuranstalt i förening med sanatorium…”***

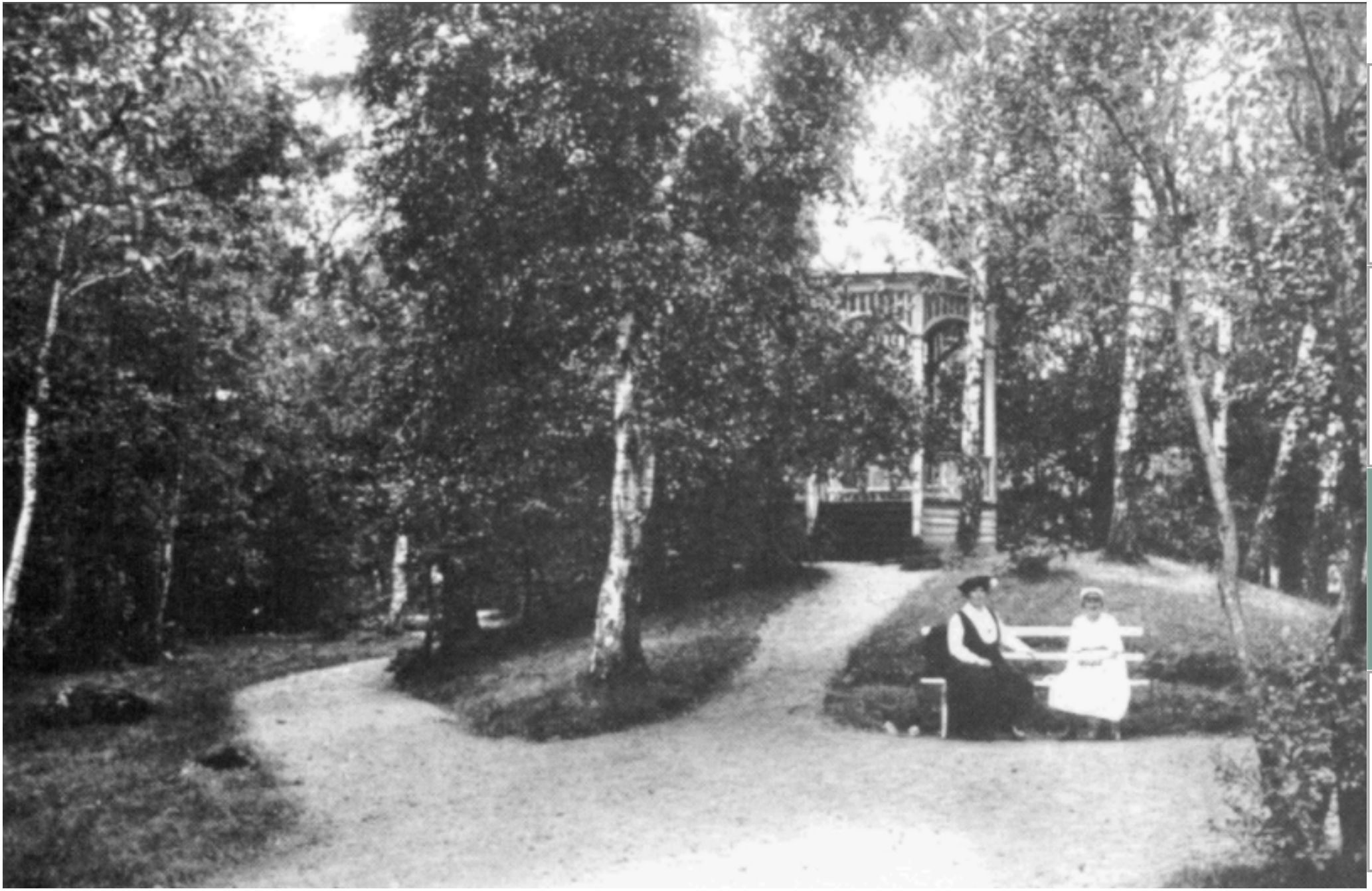

Badhusparken med de många slingrande gångarna. Äldre foto från Digitalt museum.

Varmbadhuset. Äldre bild från Digitalt museum.

Badrestaurangen. Äldre bild från Digitalt museum.

Kallbadhus vid Linneasjön. Äldre bild från Digitalt museum.

En så kallad skogshyddan. Äldre bild från Digitalt museum.

Joelskogen, Thebacken och Victoriavallen

Joelskogen (19) är ett skogsområde som användes av kurortens badgäster för ”stärkande promenader”. På flera platser i området fanns små toppiga hus där stolar och hängmattor som gästerna kunde låna förvarades. I Joelskogen kunde de insupa den nyttiga tallbarrsdoften som lyftes fram i anläggningens marknadsföring. Inköpet av gården Qvarnaslät 1890 gjordes från den dåvarande ägaren Joel Johansson. Efter honom har Joelskogen fått sitt namn. Efter att kuranstaltens verksamhet lades ner kring 1950 har området fortsatt att användas som strövområde och rekreationsområde i Nybro.

Thebacken (22) är en naturskön plats på grusåsen öster om sjön, som användes som strövområde av badgästerna och nybroborna. Här anlade i slutet av 1800-talet NTO (Nationaltemplarordern, en nykterhetsorganisation) en utflyktsplats, enligt tidens nationalromantiska mode. När ett enkelt sommarcafé öppnade här och började sälja te blev kullarna ett än mer populärt utflyktsmål, och platsen fick sitt namn. Förebilden med tedrickning ute i naturen kom från England. Efter hand utvecklades Thebacken till en festplats, med dans och uppträden. År 1906 bildades Nybro IF. Ett tidigt mål för föreningen var att kunna bygga en egen anläggning för fotboll och friidrott. År 1907 höll man den första festen i Thebacken för att samla in pengar till de önskade anläggningarna. Nybro IF:S fester blev framgångsrika och räknades som en av de stora sommarfesterna i den här landsändan. Festerna arrangerades fram till 1963 och de flesta stora svenska artister under 1940–1950-talet så som Snoddas, Stål-farfar, Alice Babs, Zara Leander och Karl-Gerhard besökte Thebacken och drog tusentals besökare. Många är nybrobornas minnen härifrån.
Inkomsterna från festerna i Thebacken blev ett viktigt bidrag för att förverkliga planerna på en egen idrottsplats. År 1926 stod Victoriavallen klar med fotbollsplan och löparbanor. Namnet kom sig av att Drottning Victoria besökt Nybro sommaren 1910. Efter att hon åkt vagn efter hästar genom Joelskogen döptes denna till Victoriaskogen. Några år senare, 1933, kompletterades anläggningen med tennisbanor. Efter nedläggningen av verksamheten på Thebacken började hus byggas i dess kanter, bland annat nya flerbostadshus. Festplatsens byggnader revs, men den gröna miljön på Thebacken behölls.

Joelskogen. Äldre bild från Digitalt museum.

Bostäder för badgästerna

Äldre fotografi från villor vid korsningen Grönvägen-Villagatan. Bilden, som är odaterad men sannolikt från cirka 1900, är tagen mot öster och till vänster i bild syns fastigheterna Oskar 6 och Oskar 7. Båda finns kvar än idag.

Genom köpet av Qvarnaslät fick staden tillgång till mark kring Linnéasjön som strövområde för badgästerna. På markområden utmed dagens Grönvägen och Villagatan byggdes ett antal sommarvillor där badgästerna kunde hyra in sig. Den första byggnaden i området var dock Grönskogs bryggeri (24) som startades redan år 1870. De badhusvillor som uppfördes 1881–1906 representerade tidens trähusarkitektur i Schweizerstil med gott om snickarglädje. Kuranstaltens egna byggnader var också uppförda i den här stilen. Köpingen byggde själv ett antal villor men det förekom också att privatpersoner byggde för att hyra ut sommartid. Badhusvillorna hade romantiska namn som Skogshyddorna, Villa Beijer (efter den första hyresgästen, en grosshandlare Beijer från Malmö), Villa Sofia (efter drottning Sophie), Villa Hjalmar, Villa Smedjan och Villa Oskar. Många av de villor som byggdes för sommargästerna revs åren efter nedläggningen och ersattes med modernare villor. Flera har också genomgått omfattande renoveringar.

Qvarnaslät

Kuranstalten byggdes till viss del på Göljemåla gårds ägor men framförallt på mark som tillhörde gården Qvarnaslät. Som så många andra gårdar i Madesjö socken, var Qvarnaslät ett ½ kronohemman[4] som upptagits någon gång i slutet av medeltiden[5]. Jordbruket var begränsat men under 1800-talet hade skogen fått ett ekonomiskt värde som gjorde att gårdarnas ekonomi förbättrades. En man vid namn Joel Persson övertog gården 1864 och brukade den fram till 1890. Dåvarande Nybro köping köpte fastigheten för att kunna bygga bostäder, skolor, trafikleder och mark för brunns- och badhusrörelsen. Joels namn lever numera kvar i namnet Joelskogen (19), som finns i centrala Nybro stad.

Linneasjön hette tidigare Kvarneslätsgölen. Sjön ska ha döpts om när man hittat Linnéablommor vid stranden. Kanske passade namnet bättre in i marknadsföringen av Nybro som brunnsort. Det första namnet antyder att det låg en kvarn (21), men också en såg, vid ett vattenfall i sjöns östra ände. Dessa hörde till Qvarnasläts gård (23). Gården arrenderades ut fram till 1941, då den siste arrendatorn, Emil Jonsson, flyttade. Nybro Hembygdsförening, som bildades 1936, föreslog att Qvarnaslät skulle avsättas som hembygdsgård. Stadsfullmäktige beslöt 1943 att en stiftelse skulle bildas med uppgift att förvalta området som då också upprustades bland annat med stöd av en anonym penninggivare.

Vid Linneasjöns utlopp mot öster låg kvarn och såg, som hörde till gården Qvarnaslät. Det fanns ett litet vattenfall här som kunde driva det stora vattenhjulet. Bild Nybro stads hembygdsförening, Gerhard Köppens samling.

4 En gård som ägdes av Kronan och som brukades av en arrendator

5 Den återfinns i källmaterialet första gången 1535.

Qvarnaslät hembygdsgård. Foto Nybro kommun.

Kärnområdet Madesjö kyrkby

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet Madesjö kyrkby

I Madesjö finns olika byggnader som var viktiga i ett gammalt sockencentrum. Förutom kyrkan och kyrkomiljön med kyrkogård och gammalt bårhus finns särskilt många och välbevarade kyrkstallar, skolhus, prästgård, löneboställe samt kommunhus i tidstypisk 1950-talsstil. Tillsammans med kyrkbacken som mötesplats och den gamla kyrkvägen bidrar dessa hus och miljön till områdets karaktär av sockencentrum.

Bondens landskap

Möten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019. I Madesjö kyrkby finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap och möten.

Fotbollsplaner
Kyrkvägen
Gamla Kyrkvägen
Jutarnas väg
Prästgården
Skola
Museum
Madesjö
30
28
29
35
26
31
34
32
33
27
Numrering av objekt
Kärnområde
Naturminne
Fornminne
N

26 Madesjö kyrka

27 kyrkstallar

28 kyrkstallar

29 prästgård

30 löneboställe

31 skolhus/sockenstuga

32 kommunhus, ”Pampen”

33 församlingshem, ”Stefansgården”

34 bårhus, fd kornbod

35 Madesjöskolan

Sockencentrum

Madesjö kyrka (26) är centralt placerad i en socken som är långsträckt i nord-sydlig riktning. Att Madesjö historiskt varit en stor socken avspeglar sig också i kyrkan, från 1757[6], som är en av länets största landsbygdskyrkor. Kyrkan ligger på en gammal kyrkoplats, där det tidigare funnits minst två träkyrkor, den ena från medeltiden och den andra från 1600-talet. Vid kyrkan möts vägar som i de fyra väderstrecken leder från socknens olika delar. Kyrkplatsen i Madesjö utgör ett tydligt landmärke och mötesplats.

Miljön väster om kyrkan består av obebyggd öppen jordbruksmark och madmark vilket förstärker Madesjös karaktär av landsortskyrka. Kyrkomiljön i Madesjö är en tydlig kyrkby, samtidigt som vägmiljöer och villaområden öster om kyrkan har växt ihop med staden Nybro. Den gamla färdvägen mellan Kalmar och Växjö som går förbi Madesjö kyrka ger tack vare den bevarade kyrkomiljön och den gamla vägkorsningen en ålderdomlig karaktär. Den gamla kyrkvägens sträckning österut löper idag genom ett villakvarter. Den äldre bebyggelsens placering utmed denna väg förstärker sträckningens synlighet. Utmed denna gamla stäckning finns flera äldre villor i olika stilar från tidigt 1900-tal fram till cirka 1950-tal.

Madesjö kyrka (26) med bårhuset (34) till vänster.

6 Långhuset byggdes 1753-1757. Kyrkan byggdes till 1830 och 1885, då tornet byggdes.

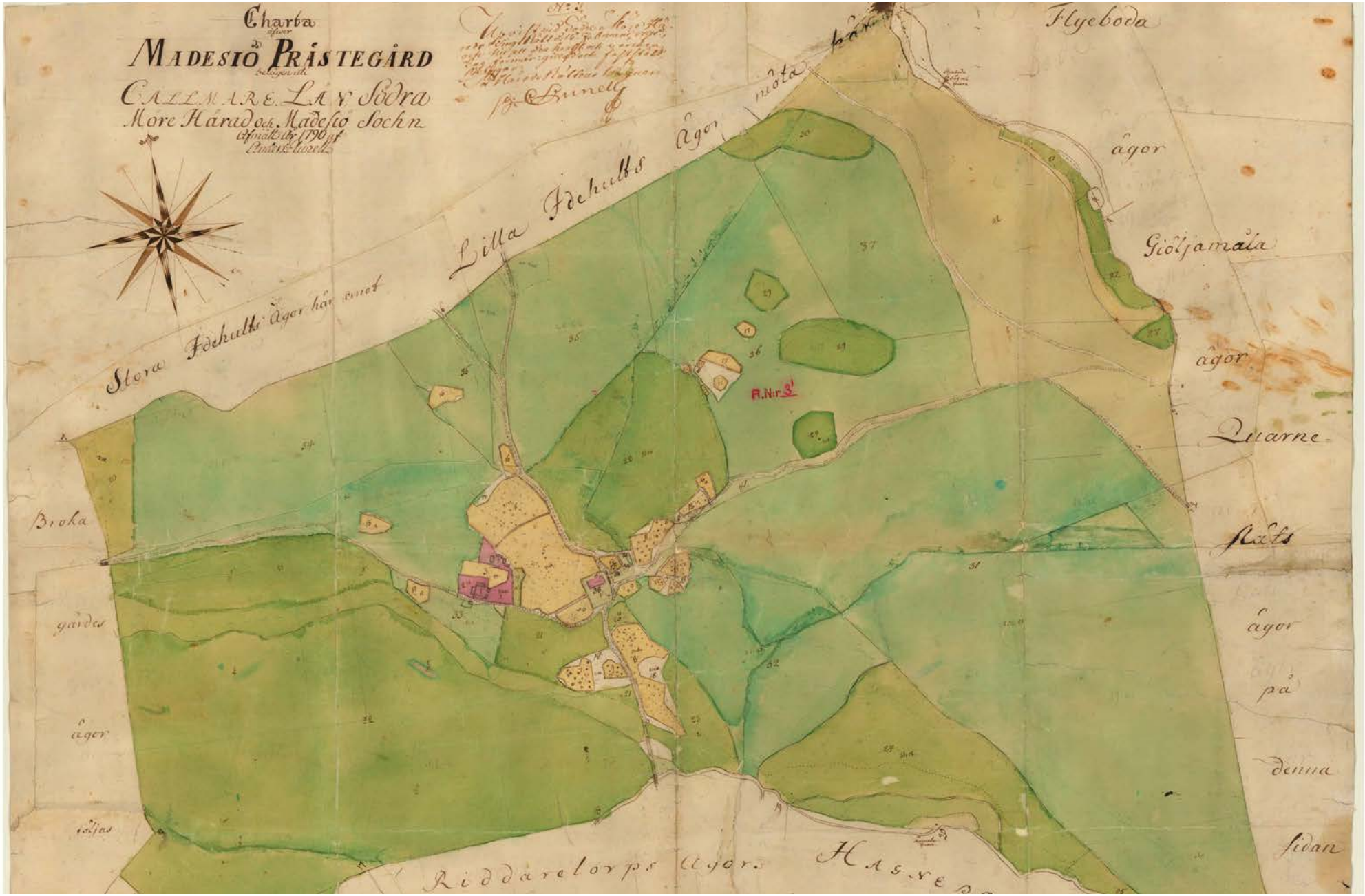

Utsnitt ur karta över Madesjö år 1790. Precis norr om prästgården ligger arrendatorsbostället. Öster om kyrkan ligger sockenstugan och fattigstugan. Dagens karta med svarta hus och röda vägar ligger ovanpå den gamla kartan. Den gamla slingrande kyrkvägen öster om kyrkan syns också tydligt i den gamla kartbilden.

I en av de bevarade kyrkstallarna söder om kyrkan har Madesjö hembygdsförening sitt museum.

Kyrkstallarna norr om kyrkan.

Miljön kring kyrkan är ganska väl sammanhållen och rymmer flera av de funktioner som hörde till ett traditionellt sockencentrum. Både norr och söder om kyrkan finns längor med kyrkstallar (27, 28) från 1879 bevarade. Söder om kyrkan är kyrkstallarna (27) byggda som en lång smal byggnad, vinklad utefter vägarna som ett öppet V. Hela längan har samma utseende vad gäller tak och fasader eftersom det idag ägs av en ägare, som underhåller hela huset[7]. Kyrkstallarna används av Madesjö hembygdsförening som museum.

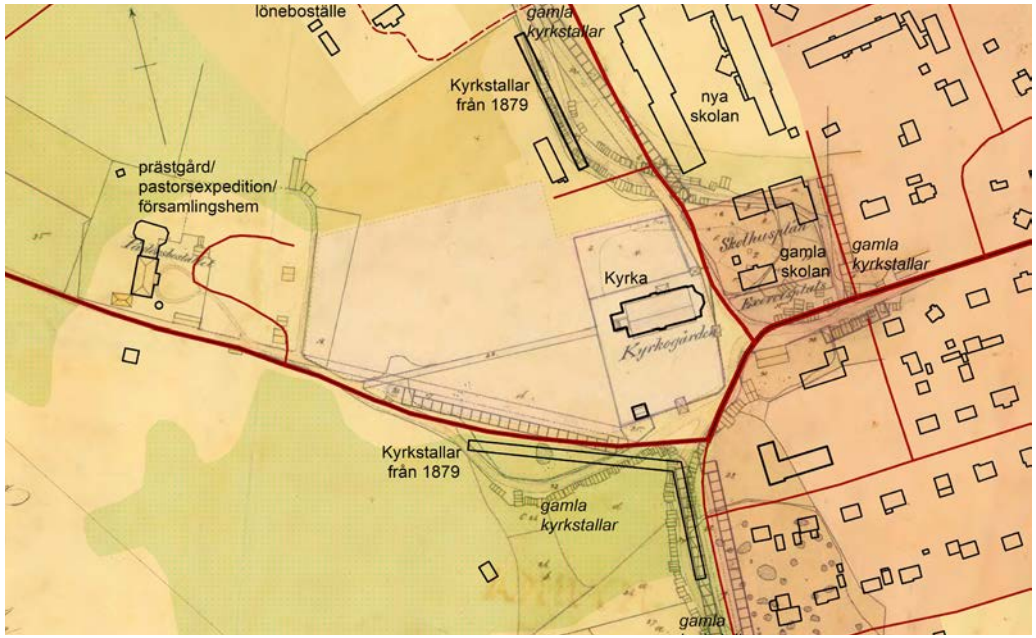

Kartan från år 1846 visar hur många kyrkstallar det låg runt kyrkan. Dagens karta med svarta hus och röda vägar ligger ovanpå den gamla kartan.

7 Förr hade varje gård eller by sin egen del. Därför hade taken olika ålder och husen lite olika utseende, beroende på hur och när gården eller byn underhöll just sitt stall.

Väster om kyrkogården ligger den gamla prästgården/ pastorsexpeditionen[8] (29). Byggnaden har i stort kvar sin gamla stil. Det är en, för sin tid, ganska stor, gulmålad, träbyggnad med vissa traditionella detaljer, som ytterdörrarna. Vid prästgårdens sida har ett församlingshem byggts som en modern tillbyggnad från 2005. Norr om kyrkan ligger det tidigare lönebostället (30) med tillhörande jordbruksbyggnader[9]. Detta har idag framför allt karaktär av stor gård från slutet av 1900-talet. Öster om kyrkan ligger det gamla skolhuset/ sockenstugan[10] (31). Detta hus liknar också prästgården vad gäller stil och skala.

Prästgården (29) har byggts till med ett församlingshem, och har på så sätt kunnat fortsätta används.

Gamla kyrkskolan (31).

8 Det finns olika uppgifter om dess ålder: 1835, 1862 eller 1866.

9 Här skötte en arrendator prästgårdens jordbruk.

10 Enligt vissa uppgifter är detta samtida med prästgården, från 1862.

Det före detta kommunhuset i Madesjö ligger lämpligt nog i kvarteret Pampen.

Madesjö socken levde vidare som Madesjö kommun en bit in på 1900-talet. Öster om kyrkan byggdes flera samhällsviktiga funktioner på mitten av 1900-talet, bland annat kommunhuset i kvarteret ”Pampen” (32) från 1953, det för detta församlingshemmet Stefansgården (33) och Madesjöskolan (35).

Delar av Madesjöskolans högstadium som stod klart 1966.

Madesjö kyrka

Kyrkan (26) från 1757 är byggd i sten, med torn i väster och absid[11] i öster. Fasaderna är putsade och taket belagt med koppar. De äldsta inventarierna är dopfunten från 1600-talets mitt och Jonas Berggrens predikstol från 1770-talet. I korabsiden har de tre fönstren målningar av Gunnar Theander som utfördes på 1930-talet. I Madesjö kyrkas exteriör avspeglas hur kyrkobyggnadsidealet förändrats under 1700- och 1800-talen. Långhuset representerar en tidig nyklassicism och hör till en grupp kyrkor i länet vilka är uppförda i gustaviansk stil under andra delen av 1700-talet. Tornet med lanternin, uppfört 1830, utgör ett gott exempel på den mogna, fullt utvecklade nyklassicismen.

Madesjö kyrka har sedan dess, som många andra Småländska kyrkor från denna tid, det typiska utseende som kallas ”Tegnérkyrka” eller ”Tegnérlada”[12]. Kyrkan bär också drag av nyromantiken, från en renoveringen på 1880-talet. Madesjö kyrkas exteriör är ett gott exempel på det sena 1800-talets smak när det gäller kyrkobyggnader men har även vissa äldre drag.

Söder om kyrkan, på kyrkogården, ligger bårhuset (34) från 1761, ursprungligen en kornbod. Den är byggd i sten och har ålderdomligt utseende.

Madesjö kyrka (26). Foto Nybro kommun.

Bårhuset (34) daterat 1761, byggdes som kornbod.

11 *Absiden är avslutningen på koret.*

12 Namnet kom sig av att Esaias Tegnér, biskop i Växjö från 1824, förespråkade att de små gamla omoderna medeltida träkyrkorna skulle rivas och ersättas med stora vita kyrkor med rena drag, där hela församlingen kunde få plats. Den stora folkökningen på landsbygden låg bakom detta behov.

Kyrkogården

Kring kyrkan ligger sedan medeltiden socknens kyrkogård, som har byggts ut i flera etapper. Madesjö kyrkogård var fram till 1937 kyrkogård också för Nybro köping. Det innebär att flera personer som haft en avgörande betydelse för Nybro ligger begravda på Madesjö kyrkogård. Exempel på särskilda personer som ligger begravda här är garverifabrikör Nyberg, som grundade Nybro köping när han anlade garveri vid vattendraget, idag Bolanders bäck, i centrala Nybro. Också garvare Nybergs svärson, Bolander, har sin gravplats på Madesjö kyrkogård. I samma kvarter ligger också Bergs Mechanicus Hildebrandsson som ägde Flerohopps järnbruk fram till sin död 1811. En kalkstenshäll med text på latin markerar doktor Sandbergs gravplats. Doktor Anders Sandberg var kyrkoherde i Madesjö 1832–1876. Han var god vän med nykterhetsivraren Peter Wieselgren och tog initativ till ett stort nykterhetsmöte i Madesjö kyrka 1838. Här finns också en minnesvård av sandsten som rests över de tio personer som omkom vid en mordbrand i byn Kärringaskruv juldagen 1872.

Kyrkogården omgärdas av en vallmur. Fyra stigluckor, i de fyra väderstrecken, markerar ingången till kyrkogården för socknens fyra väderstreck. Flera har svartmålade smidesgrindar.

Att Madesjö var en stor och folkrik socken märks också på kyrkogården, där omloppstiden tidvis varit så kort som 15–20 år. Därför finns få ålderdomliga eller gamla gravvårdar bevarade, trots att kyrkogården brukats under lång tid. Det finns ändå gravvårdar här av kulturhistoriskt intresse. Den vanligast förekommande yrkestiteln här är hemmansägare. Flera titlar vittnar om näringar och verksamheter som varit viktiga för Madesjö socken och Nybro köping till exempel glasblåsare, bleckslagare, järnhandlare, stationsföreståndare, grundläggare, lärare, bagarmästare, trävaruhandlare, garverifabrikör och kamrer.

Stadsdelen Madesjö

Madesjö ligger i Nybro stads västra delar. Stallvägen, norr om kyrkan, och Jutarnas väg, söder om kyrkan, utgör Nybros stads västliga gräns. Öster om Madesjö kyrka ligger bostadsbebyggelse och villaområden av stadskaraktär. Bebyggelsen speglar att byn Madesjö sålde mark till det växande Nybro stad under första hälften av 1900-talet.

Österut från kyrkan, går gamla Kalmarvägen. Den gamla sträckningen finns kvar i gatan med namnet Gamla kyrkvägen samt i cykelbanan över Jutabackarna. Den gamla vägen är kuperad och slingrande. Parallellt går den modernare och rakare Jutarnas väg, från 1920-talet. Jutarnas väg har skapat ett affärsstråk mellan kyrkbyn och Nybro tätort. Utmed denna väg finns bostäder i form av villor och flerfamiljshus, kombinerade med verksamhetslokaler.

Gamla kyrkvägen mot väster från Sven Krååks väg.

Byggnadsstilarna i Madesjö är blandade. Från äldre trävillor i västra delen av Jutarnas väg till villor och flerfamiljshus från 1950-talet i områdets östra del. I området finns flera verksamheter, till exempel det välkända Sandbergs konditori. Flera affärslokaler har också omvandlats till bostäder. Utmed Jutarnas väg finns en liten samling äldre villor som är viktiga för platsens historia.

Norr om skolområdet, utmed Skolvägen och västra delen av Sven Krååks väg, finns ett stråk med villor uppförda 1957–1958. Husen är ritade av Bostadsstyrelsen. De är snedställt placerade på tomterna, har stående träpanel i varierande färgsättning, sadeltak med tegel och karaktäristiska skärmtak vid entrén. Bebyggelsen är relativt välbevarad.

Hyreshus i tidstypisk 1940-talsstil utmed vägstråket mot kyrkan. Konditoriet har varit en mötesplats sedan 1950-talet.

Historik Madesjö kyrkby

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Sockencentrat

Namnet Madesjö är ett naturnamn och kan därför vara mycket gammalt men i det skriftliga materialet förekommer det första gången år 1476. Då finns en kyrka på platsen men uppgifter om när den byggdes saknas. Kyrkplatsen har alltså medeltida anor. En träkyrka brann ner i en stor skogsbrand som härjade i socknen år 1652 och en ny träkyrka byggdes upp. Befolkningsutvecklingen under början av 1700-talet gjorde att träkyrkan blev för liten och en ny kyrka av sten byggdes 1753–1757. Denna är idag kyrkans långhus. Byggmästare var Petter Fröling. Bänkarna byggdes av snickarmästarna Lars Morin och Bengt Lindroth. Troligen användes delar av en äldre bänkinredning från den gamla kyrkan.

1800-talet

I flera århundraden tillhörde kyrkan och prästgården de viktigast byggnaderna och mötesplatserna i socknen. År 1830 fick kyrkan ett nytt torn i väster och 1885 en förlängning åt öster med kor och absid. Allt eftersom befolkningen växte, vilket speglar 1800-talets befolkningsökning, utvidgades kyrkogården också flera gånger. Under 1800-talet förstärktes också kyrkplatsens karaktär av sockencentrum, när nya byggnader för andra verksamheter som krävdes i ett modernt samhälle uppfördes. Nytt skolhus/sockenstuga byggdes vid 1800-talets mitt, socknens första.

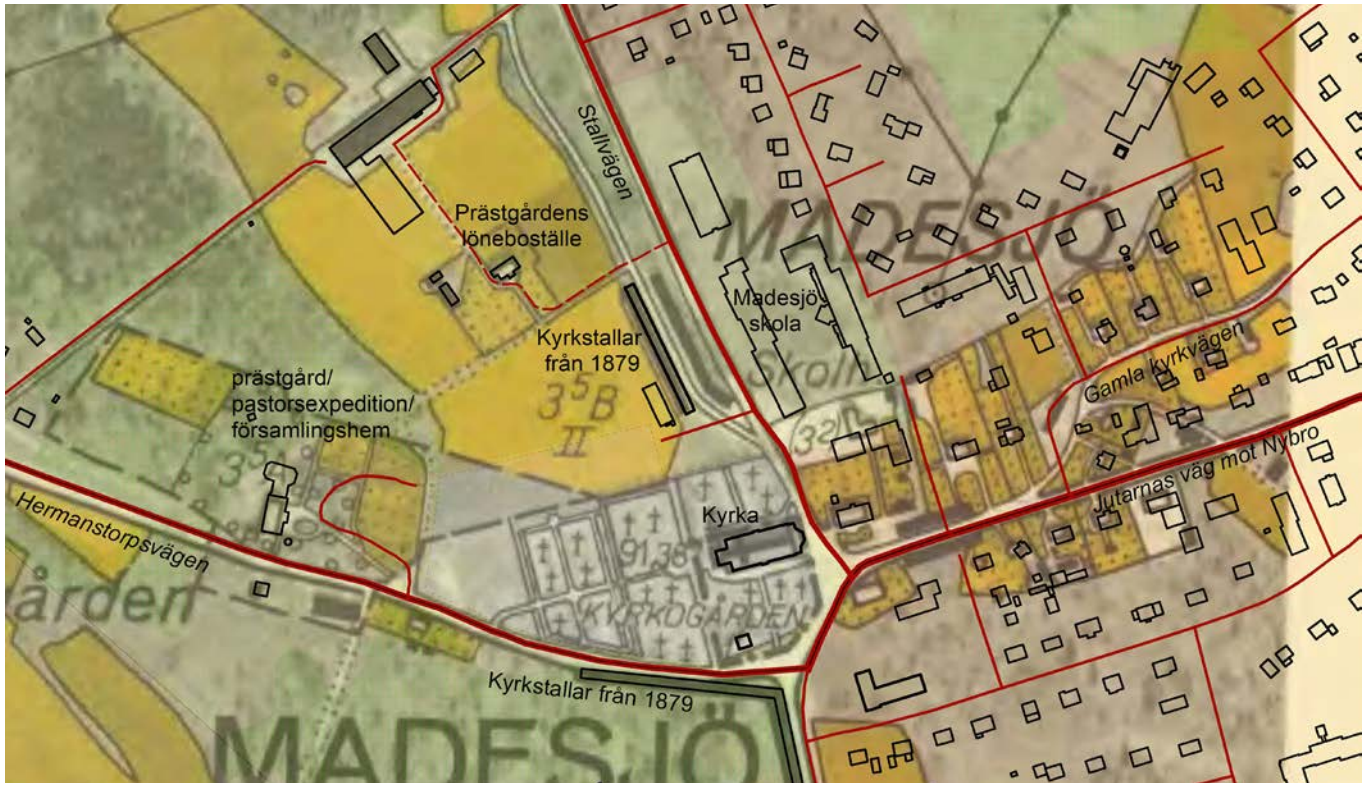

På denna karta från 1941 har dagens hus (svarta) och vägar (röda) lagts ovanpå den äldre kartan. Området visar kyrkomiljön. Öster om denna syns den gamla kyrkvägen och de första hus som byggdes utmed denna, på smala gulmålade tomter.

1900-talet

Fram till 1930-talet tillhörde tätorten Nybro Madesjö socken och kyrka. På 1930-talet bildade Nybro köping en stadsförsamling och byggde egen kyrka och anlade kyrkogård. Under 1900-talets första årtionden stängdes många byskolor i socknen. Det gjorde att många av barnen i byarna istället gick i skolan i Madesjö. Madesjöskolan (35) stod färdig 1963 och år 1966 utvidgades den med högstadium. Vid storkommunreformen 1969 uppgick Madesjö kommun i Nybro kommun.

Under 1900-talet skedde vissa förändringar i miljön vid kyrkan, som att äldre kyrkstallar revs. I stort sett behölls dock husen och karaktären av sockencentrum. Kyrkstallarna söder om kyrkan (28) byggdes om invändigt och började användas som hembygdsmuseum.

Kyrkan har renoverats flera gånger, bland annat vid mitten av 1950-talet och i slutet av 1970-talet. År 1956 sattes en koppar-beklädnad på kyrkans dörrar i väster. Dessa var formgivna och fick motiv av konstnären Erik Höglund, Boda glasbruk. 2019 renoverades kyrkan och koppartaket byttes mot ett nytt koppartak.

Idag ingår Madesjö församling i samfällighet med Örsjö, Oskar och Hälleberga socknar.

Madesjö prästgård, 1906. Foto Digitalt museum.

Kärnområdet Pukeberg

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet Pukeberg

Området är en väl sammanhållen bruksmiljö kring det som en gång var ett av landets största glasbruk. I miljön finns byggnader från olika tider som inrymt olika verksamheter med koppling till glasbruksproduktion och arbetarbostäder från olika tider för såväl direktion som personal. Bruksmiljön är ovanligt samlad, och binds samman av en bruksgata med allé. Pukeberg har högt kulturhistoriskt värde i Glasriket som en av de 17 mest välbevarade glasbruksmiljöerna med bevarad glashytta, varav sju i Nybro kommun. Pukeberg är också utpekat som riksintresse för kulturmiljövården, vilket innebär att det har ett kulturhistoriskt värde på nationell nivå.

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019. I Pukeberg finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna glas, vatten och skog.

RIKSINTRESSE, PUKEBERG [H51] (NYBRO SN)
Pukbergs bruksmiljö är utpekat som ett av kommunens fyra områden av riksintresse för kulturmiljövården, enligt Miljöbalken.

Motivering: En väl sammanhållen bruksmiljö kring det som en gång var ett av landets största glasbruk. Den mångfald av industribyggnader och bostadshus som finns i Pukeberg belyser tillsammans på ett tydligt sätt ett småländskt glasbruks industrimiljö och dess historiska utveckling från 1870-talet och fram till 2000-talet.

Uttryck för riksintresset: Samlad glasbruksmiljö med industribyggnader i trä- eller tegel bestående av hyttor, kraft-central, sliperi, sodafabrik och magasin från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Den sociala skiktningen inom bruksmiljön med disponentbostad, 1½-plans villor med tillhörande trädgårdar samt låga radhuslängor ursprungligen uppförda som tjänstemans- och arbetarbostäder. Bruksgata med lönnallé kring vilken bruksmiljön grupperar sig.

Hembygdsgård
Kvarnaslätt
Skogskapellet
Förstagöl
Kärringagölen
Fångstgrop
Pukebergarnas väg
Idrottsplats
40
39
41
42
50
43
44
45
36
37
38
49
46
48
47
1 Numrering av objekt
Kärnområde
Riksintresse kulturmiljövården
Riksintresse naturvård/ Naturreservat
Vandringsled
Fornminne
N

36 Pukebergs glasbruk

37 Gamla mönstersliperiet

38 Gamla hyttan

39 garage

40 glassliperi

41 hantverkshuset

42 Klockmagasinet

43 brukskontor

44 Förvaltarens villa

45 disponentvilla, "Fru Böhlmarks villa"

46 "Boraxvillan"

47 arbetarbostad, stuga

48 arbetarbostäder, radhus

49 degelkross/sodamagsin

50 kraftcentral

Glasbruksområdet

Söder om Nybro tätort, vid S:t Sigfridsån, låg byn Pukeberg. Omkring byn fanns skog, S:t Sigfridsån gav vattenkraft och i inlandsisens åsar fanns sand och kvarts. Platsen som valdes hade vattenfall, såg och kvarn. Dessutom höll järnvägen, med förbindelse både inåt landet och ut till kusten, på att byggas i Nybro köping bara någon kilometer bort. Alla dessa förutsättningar gjorde att Pukebergs glasbruk kunde etableras och bli framgångsrikt.

Bruksbyggelsen är mycket väl samlad, på båda sidor om en bruksgata kantad av en lönnallé, idag Pukebergarnas väg. Arbetarbostäder finns utspridda utmed vägen både väster och öster om bruksområdet.

På området finns byggnader kopplade till glasproduktionen från sent 1800-tal till mitten av 1900-talet. Tre hyttbyggnader från olika tider bildar idag en sammanhängande byggnadskropp på 175 meter. Glasbrukskomplexet i rött tegel innehåller förutom hyttor (36, 38) och det gamla mönstersliperiet (37) bland annat försäljningslokal och kontor. Glassliperiet (40) i rött tegel och sågtandat tak är en karaktärsbyggnad i området.

Gamla glashyttan i Pukeberg. Foto Draminsky 2004.

Nya hyttan.

Det gamla glassliperiet har ett för industribyggnader typisk utförande, med sågtandat tak. Huset är mycket viktigt i bruksmiljön. Foto Draminsky 2004.

Lämningar vid åkanten efter dammanläggning, kraftstation och degelkross.

Till höger syns de båda magasinsbyggnaderna och rakt fram det tidigare glassliperiet, med sågtandat tak och skorsten till glasbränningsugnen.

Det finns även två faluröda magasin i trä, Klockmagasinet (42) och Hantverkshuset[13] (41), kraftcentral i tegel (50), sodafabrik med degelkross (49), garagebyggnad i tegel (39) och brukskontor (43). Sodafabriken är troligen unik i sitt slag i hela Glasriket. Vid S:t Sigfridsån finns lämningar efter dammanläggning, kraftstation och degelkross.

13 Klockmagasinet är rekonstruerat efter en brand 1989. Hantverkshuset är 100 år äldre. Det byggdes efter en hyttbrand 1895. Detta hus flyttades en liten bit 2016, i samband med sanering av gifter i marken. Huset flyttades sedan tillbaka till samma plats.

Kraftcentralen från 1915.

Glassliperiet från öster, med garagebyggnad i tegel till höger och de båda magasinsbyggnaderna i trä till vänster. Skorstenen är en typisk skorsten till en brännugn, där färgen på målade föremål brändes fast.

I bruksmiljön finns också spår efter glasarbetarna. Ett enkelt cykelskjul är också viktigt för att förstå tidigare villkor på bruksorten.

Pukebergarnas väg utgör bruksgatan med allé. Till vänster kraftcentralen och till höger Stora sliperiet, Hantverkshuset (tidigare magasin), Klockmagasinet och Brukskontoret.

I ”Sodahuset” tillverkades den soda som behövdes som en ingrediens i glasmassan. I huset finns också en bevarad remriven degelkross som finns i de tidiga glasbruksmiljöerna. Foto Draminsky 2004.

Klockmagasinet från 1895 brann ner till grunden 1989 men återuppbyggdes efter originalritningar. Tillsammans med det intilliggande magasinet, kallat Hantverkshuset, är de viktiga för bruksortens karaktär.

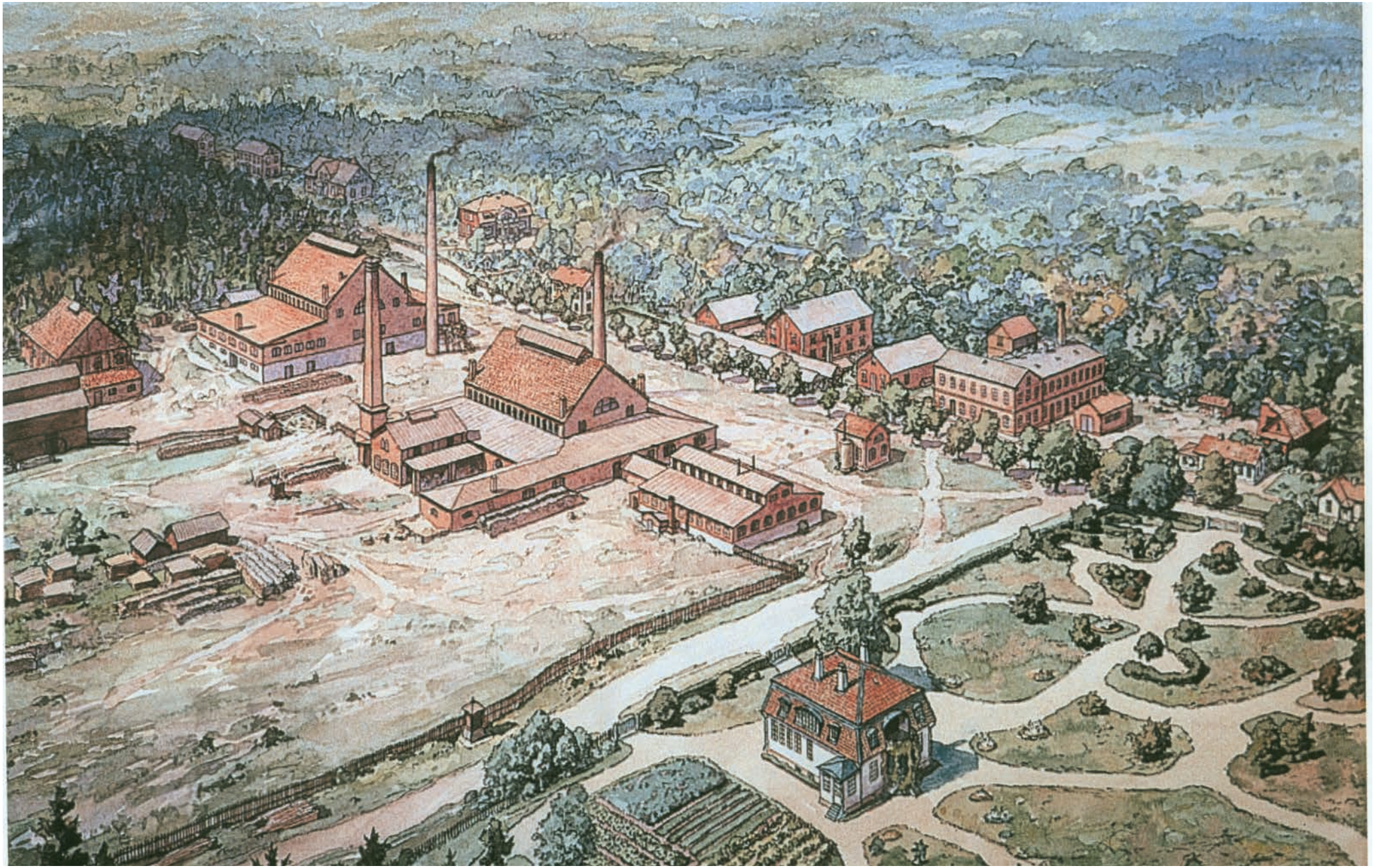

Teckningen visar det sammanhållna bruksområdet av framför allt röda tegelbyggnader. I förgrunden är det särskilt tydligt att disponentvillan, ”Fru Böhlmarks villa” har stor trädgård, indelad i en fin del och en nyttodel.

Bostadsbebyggelsen

Den så kallade Boraxvillan är välbevarad i tidstypisk stil från cirka 1910-talet. Stilen är en blandning av jugend och nationalromantik.

Disponentvillan ”Fru Böhlmarks villa”.

Bostadshusen inom bruksområdet representerar en period i glasbrukets historia då bostad ingick i glasarbetarnas lön. Arbetarbostäderna uppfördes av glasbruket och har i viss mån hållits enhetlig, framför allt genom den faluröda och vita färgskalan. De båda stora villorna Boraxvillan (46) samt förvaltarens villa (44) är byggda i en stil typisk för 1910-talet, i en blandning av nationalromantisk stil och jugendstil. Fasaderna är klädda med faluröd locklistpanel och vita snickerier. Taken är höga, brutna, tegelklädda mansardtak. Villorna omges av stora trädgårdar. Inom området finns också en disponentvilla, Fru Böhlmarks villa (45). Även denna är byggd i nationalromantisk stil, med drag av både jugend och 1920-talets klassicism. Denna skiljer sig dock genom att fasaden är reveterad och ljus, vilket ger ett pampigare intryck. Villan har säteritaket med tvåkupigt lertegel, burspråk och ett markerat entréparti. Till denna villa hör en särskilt stor och påkostad trädgård, indelad i en mer parkliknande representativ del på framsida och en nyttoträdgård med grönsaksodlingar och fruktträd på baksidan.

Utmed vägen väster om hyttan finns en liten ålderdomlig välbevarad småstuga (47), typ torp, som visar hur boendeförhållandena kunde se ut vid en glasbruksmiljö under slutet av 1800-talet. Även söder om Pukeberg, i Svarbäcksmålaområdet, finns flera torp som användes som bostad till glasarbetare.

Norr om Pukebergarnas väg ligger en villa i nationalromantisk stil som har fungerat som brukskontor (43). Tidigare stod här en arbetarbostad i två våningar, som i början av 1900-talet byggdes om till disponentvilla.

I kvarteret Cymbalen finns två faluröda radhus (48) från år 1949, då glasbruket byggde bostäder till sin anställda. De höjde boendestandarden rejält med rinnande vatten och wc i varje lägenhet och gemensam tvättstuga i källaren. Båda radhuslängorna byggdes med fyra lägenheter. Utseendemässigt valdes traditionella material och färgskala, säkert för att de nya husen skulle upplevas som en del i en något enhetlig bruksmiljön, och på håll likna de äldre trävillorna.

Förvaltarens villa har periodvis också använts som arbetarbostad och kontor.

Två villor med tidstypisk stil från 1910-talet.

Ett av radhusen (48) i kvarteret Cymbalen byggt 1949.

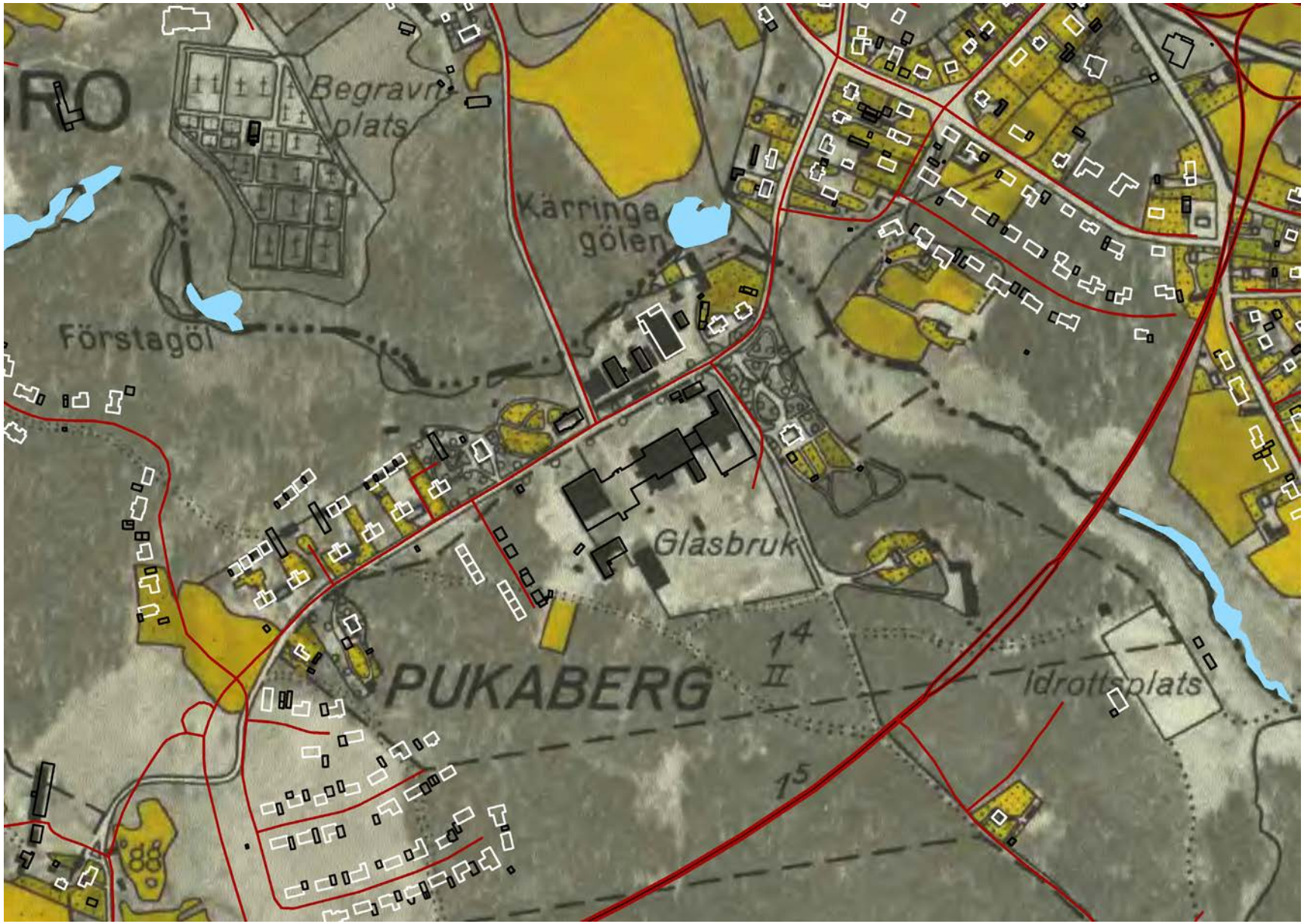

Karta från 1941 med dagens byggnader (bostadshus vita, industribyggnader och uthus svarta) samt vatten och vägar (röda) ovanpå. Nere till vänster i bilden syns Pukebergs gård. Norr om bron vid Kärringagölen ligger flera arbetarbostäder med lägenheter. Fler arbetarbostäder ligger utmed vägen både väster och nordost om bruket. Det syns också hur bostadshusen för brukets ledning hade stora och påkostade trädgårdar, särskilt Böhlmarks villa som ligger öster om hyttan.

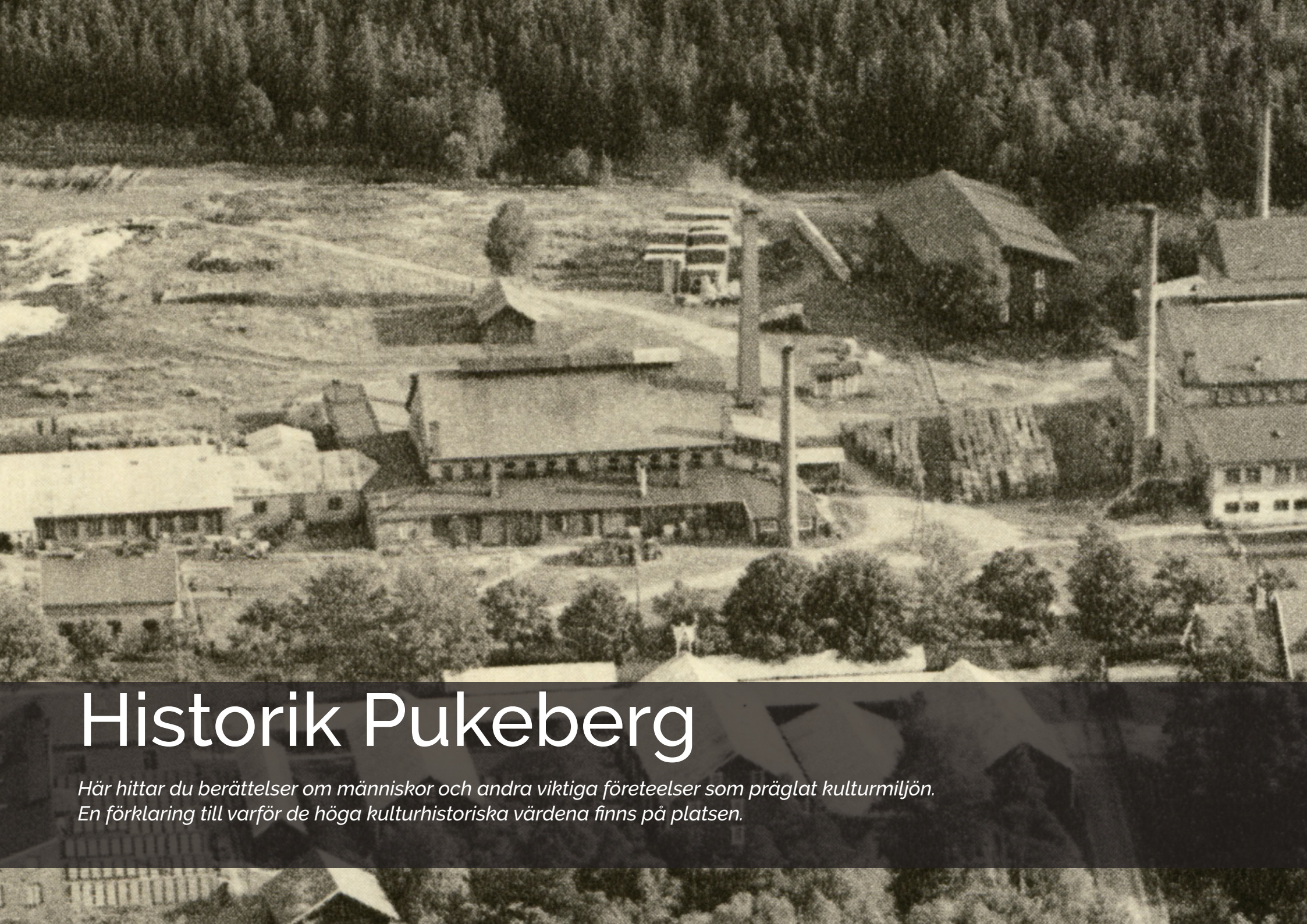

Historik Pukeberg

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Pukeberg - ett av landets största glasbruk

Det var en av brukarna av Pukebergs gård, Jonas Bergstrand, som 1871 tillsammans med två glasblåsarmästare från Kosta glasbruk, C W Nyström och J E Lindberg, startade verksamheten. Efter en tid blev Nyström ensam ägare och drev bruket fram till 1894 då det gick i konkurs. Verksamheten köptes då av brukets störtas kund Arvid Böhlmarks lampfabrik i Stockholm. Det var efter det företaget utvecklades till ett av landets största glasbruk och man kom främst att göra sig kända för sitt armaturglas, belysningsglas. En sorts armaturer man gjorde var belysningsglober till olika bensinmärken.

DJÄVULSBERGET
Ordet puke betyder i äldre svenska spöke, ond ande eller djävul. Någonting har uppenbarligen gjort att man inte haft så positiva erfarenheter av platsen. Trots det har ändå en gård anlagts på platsen någon gång under medeltiden.

På en karta över Madesjö från 1790 har Pukebergs såg och kvarn markerats i bäcken precis i kanten av Madesjös ägor

Bruket byggde inte bara olika hus för glasproduktion, utan svarade också för att de anställda hade någonstans att bo. Flera så kallade kaserner byggdes, för flera familjer. År 1949 byggde bruket de två radhusen i kvarteret Cymbalen. Radhusen var i början tänkta för glasblåsare men kom med tiden att användas av alla yrkeskategorier. De båda radhusen är typiska för sin tid och innebar en rejäl höjning av boendestandarden med rinnande vatten och wc. De två radhuslängorna har fyra lägenheter vardera. De är i en våning med källare.

Slipning av belysningsglas på 1930-talet.

Exempel på belysningsglober till bensinstationer som blåstes för hand.

Det första glassliperiet var byggt i trä och låg vid ån. Vattenkraft drev slipstolarna. Glas transporterades mellan sliperiet och hyttan via en linbana. När det nya sliperiet hade byggts användes det gamla för att tillverka träull, som användes som förpackningsmaterial till glaset.

På denna bild syns det sågtandade taket på sliperiet, till vänster, de olika hyttbyggnaderna innan de byggdes ihop till en. Staplar med ved ligger utanför hyttan.

Bruket lades ner 1977 men även därefter har olika aktörer blåst glas här. Riksglasskolans elever, lokala konstnärer som hyr in sig i delar av hyttan och Linnéuniversitetets designutbildning har haft verksamhet i Pukeberg. Pukeberg blev under perioden kring sekelskiftet 2000 en plats med flera verksamheter. Hemslöjdskonsulenterna i Kalmar län och Designarkivet med samlingar och arbetslokaler finns inom området. Här finns också utställningslokaler och ateljéer för konstnärer, kurslokaler, designföretag och restaurang. De gamla arbetarbostäderna fungerar fortfarande som bostäder.

Pukeberg är ett exempel på en kulturmiljö som på flera sätt visat hur man kan anpassa moderna verksamheter till gamla lokaler.

En av kasernerna norr om ån, innan det byggdes om.

Kärnområdet Svartbäcksmåla

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

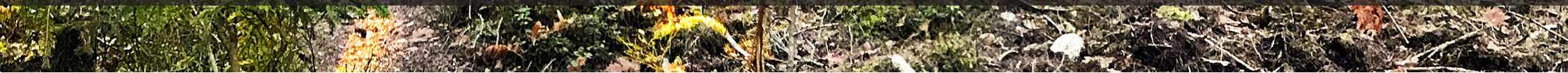

Kulturvärden inom kärnområdet Svartbäcksmåla

I Svartbäcksmåla finns lämningar efter både 1700- och 1800-talens jord- och skogsbruk samt efter inlandsisens framfart. Torpbebyggelse och torplämningar speglar dels en äldre del av vår historia med båtsmansrusthåll, dels tiden då Pukebergs glasbruk ägde skogen och torpen var arbetarbostäder. Till områdets utvecklingshistoria, men också dess framtid, hör anläggningar kopplade till idrott och friluftsliv. Svartbäcksmåla är idag lätt tillgängligt för besökare. Sammantaget skapar alla dessa historiska spår från urtid till nutid ett spännande område med ett högt kulturhistoriskt värde.

Bondens landskap

Skog

Vatten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019. I Svartbäcksmåla finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap, skog och vatten.

Pukeberg
Idrotts-
plats
55
54
Klockaregården
Fotbollsplaner
Karpatorpet
S:t Sigfridsån
Silver-
berget
52
59
53
59
Målen
51
56
Svartbäcksmåla
58
Sankt Sigfridsleden
Flatekärr
Skidbacke
Svartbäcksmåla
naturreservat
57
N
1 Numrering av objekt
Kärnområde
Riksintresse
kulturmiljövården
Riksintresse naturvård/
Naturreservat
Vandringsled
Fornminne

51 torpet "Målen"

52 lämning, "Karpatorpet"

53 Pukebergsmåla, Nybro Orienteringsklubbs klubbstuga

54 Pukebergs Bollklubbs klubbstuga

55 "Pukevallen"

56 torpmiljö

57 urspungligt bebyggelseläge, Svartbäcksmåla

58 kvarnläge

59 områden med kolonilotter och stugor

Svartbäcksmåla har en variation av naturtyper. Från djupa barrblandskogar och lundartade lövskogar till torra, sandiga marker och blöta alkärr. På torrare marker dominerar tall, ek och lönn. Terrängen är kuperad och ligger på samma grusås som Nybro tätort. Svartbäcken rinner genom området och mynnar ut i S:t Sigfridsån i nordost. I S:t Sigfridsån har vattenkraften nyttjats till både kvarnar och kraftstation.

Idag finns fyra äldre torp eller småhus kvar i området. Torpet Målen (51) har på senare år restaurerats. Pukebergsmåla/Nybro OK:s (53) och Pukebergs BK:s klubbstugor (54) är kraftigt ombyggda. Vid det tidigare båtsmansrusthållet Karpatorpet (52) finns hustomten kvar med olika lämningar samt en stenkällare. I området finns även ett antal kolonistugor (59), som är ett exempel på det sena 1900-talets fritidsbebyggelse. Svartbäcksmålas historia hänger nära samman med Pukebergs glasbruks.

Ett av motionsspåren genom skogen i Svartbäcksmåla.

På torpmiljöernas gamla åkrar ligger sedan slutet av 1900-talet kolonilotter.

Stenkällare vid Karpatorpet (52). Källaren är sannolikt från andra halvan av 1800-talet, men Karpatorpet har funnits som båtsmansrusthåll, båtmanstorp, sedan 1600-talet.

Svartbäcksmåla är geologiskt högintressant med geologiska lämningar lätt tillgängliga i landskapet. Området vid Svartbäcksmåla ligger mitt i den Baltiska issjöns högsta kustlinje, 81 meter över dagens havsnivå. Denna gränslinje har lämnat flera spår i terrängen, som stenblock som svallats fram av vågorna och dödisgropar.

Det finns inte många registrerade fornlämningar i området. Den steniga marken har inte inbjudit förhistoriens människor att slå sig ner. De lämningar som finns, kolbottnar, tjärdalar och torpruiner, är alla troligen från 1700- och 1800-talen. I dagsläget är ingen av dessa registrerade som fornlämning. Till lämningsmiljöer hör också ett äldre bebyggelseläge i områdets sydvästra del (57).

Stengrunder precis intill St Sigfridsån, vid kraftverket (58), är exempel på kulturhistoriska lämningar som finns i området.

Blockrika marker sydost om Svartbäcksmåla slalombacke.

I Svartbäcksmåla finns varierad natur såväl som kulturlandskap som uppstått genom odling.

Tjärdal

Text ur skriften ”Om min hembygd” av Georg Gustafsson.

En dal byggdes ofta i sydöstra sluttningen på en höjd. Dalen skulle om möjligt ligga på en lugn och vindskyddad plats. Läget på backen östra sida var lugnare då det blåser mer och hårdare från väster. Det var också bra om dalen var omgiven av skog som gav lä för vinden. Dalen grävdes in i backsluttningen så att den fick en rund form som kan liknas vid en tratt. Ofta grävdes dalen inte in tillfullo i backsluttningen. Man slog istället ned pålar ett stycke ut i sluttningen så att man från dessa kunde lägga starka stänger i riktning mot dalens botten. På dessa stänger lades sedan ett horisontellt lager stänger och på detta ett tjockt lager med jord. På så sätt fick dalen lika lutning från alla håll. Denna utbyggnad kallades ”Brätte”. Om det hade huggits mer tjärved än vad dalen skulle rymma satte man brätte runt hela dalen för att göra den större. I dalens botten placerades en ”skål” som samlade upp tjäran och till denna skål anslöts en ränna eller en urborrad stock som med svag lutning förde tjäran till den tunna man placerat under brättet.

Som tjärved användes länge så kallade lågor det vill säga tallar som av någon anledning fallit omkull i vattensamlingar och hamnat under vattenytan. Dessa tallstammar bevarades även sedan kärret växt igen. Där kunde man finna dem och ta vara på dem till tjärved. Men det var vid odlingen och den därefter följande brukningen som man tog vara på de flesta av dessa stammar till tjärved. När bönderna började få avsättning för sin skog blev det också tallstubbar kvar i markerna som kunde brytas och upphuggas till tjärved. De måste emellertid stå kvar i minst 10 år för att ytveden skall hinna ruttna

Skyltad tjärdal vid vägen mot Grönmovallen.

bort före brytningen. När denna brytning av tallstubbar till tjärved började var alltså när bygden hade fått sådana vägar att det gick att transportera virket till uppköpare vid kusten. Troligen började det med försäljning av tallspiror som kunde släpas på vinterväglag långa sträckor. Peter Carlsson i Abbetorp (född 1813 död 1853) blev åtalad för att släpat en spira över en tulltjänstemans fötter. Det synes vara under 1800-talets senare del och början av 1900-talet som stubbrytning till tjärved förekommit i vår bygd.

En dal brändes oftast på försommaren. Detta på grund av att veden skulle vara torr. Om det regnade när dalen fylldes kunde vattenånga förorsaka skador. När torr tjärved var framkörd till dalen var nästa moment att flänga granbark. Detta kunde endast ske på

våren och försommaren när träden savade. Relativt grova kvistfria granstammar sågade ned. Barken flängdes därefter av i stora sjok och kördes till dalen. Då tog man också med granris för täckning till dalen. Så började den så kallade inrättningen. Från dalens mitt och skålen där tjäran leddes ut till tunnan började man lägga ut granbark på samma sätt som när man täcker tak med takspån. Barken skall ligga så tätt att tjäran inte kunde rinna igenom några springor ner i jorden. Barkläggningen avslutas med att man lägger ett löpe som kan vara ett glest lager färska granslanor över barken ned mot skålen med avsikt att slanorna skall hålla barken på plats och att tjäran skall rinna nedåt längs slanorna utan att hindras av obränd ved eller nedrunnen kolstybb. Härefter travades veden in med bitarnas längdriktning mot dalens botten i lager efter lager. Dalen fick därigenom sin rundade kulle. Överst lades ett lager torr ved ”Spink”. All tjärved fick ej förbrukas, en del skulle sparas för att ha i reserv om dalen brände ”frät”. Nu täckes dalen med granris, och ovanpå riset lades ett täcke av jord. Dalen är färdig för tändning, som sker av spinken i markhöjd runt hela dalen. Om inte absolut vindstilla råder tändes först spinken på läsidan, där får elden tid att ta sig så att den inte slocknar i suget från vindsidan när den tänts. Detta att man tänder i marknivå är inte liktydigt med att man tänder i botten då dalen ju är nedgrävd ett stycke under marknivå. Elden sprider sig uppåt och snart är hela dalen ovanför markytan tänd. Systemet bygger på att när det brunnit en stund i ytskiktet skall värmen i dalen stiga, så att tjäran i det närmast liggande vedlagret lakas ur och rinner ner och ut i tunnan. Så skall dalen brinna – glöda - nedåt, och hela tiden driver värmen ut tjäran ur veden, så när glöden når ny ved är denna urlakad och tjäran har runnit ner i tunnan.

När dalen är tänd ska den vaktas hela tiden, dag som natt. Det innebär att nu måste man vara två. Den som har vakten går ständigt uppe på dalen med en stor klubba som han slår på daltäckningen med klubban för att daltäckningen skall följa med nedåt. Fickor som kan dra in luft får inte bildas. Hastigheten varmed dalen skall brinna reglerar brännarna genom att öka eller strypa lufttillförseln. En dal kan brinna ojämnt. Då gäller det att mycket snabbt öppna dalen och täppa till hålet med ny tjärved, och så på med fyllning så att inte luft går igenom. När dalen är tänd och tjäran börjar rinna ska det firas. Folk från bygden skall komma med mat och dryck av alla slag, det skall bland annat vankas tändbrännvin. Någon koja att sova i behövs inte. Den man som har frivakt ligger och sover intill dalväggen under brättet som är tak vid regnväder och dalväggen ger ifrån sig en del värme. Dalen brännes ju under den torra och varma försommaren.

En medelstor dal behöver 7 till 19 dagar för att bli utbränd. En mycket stor dal kan ge 40 tunnor tjära á 120 kg per styck. Dalbränd trätjära var en mycket högklassig tjära. Om det är fukt i veden kan denna följa med ut i tjäran. Därför bör tunnorna stå några dagar, så öppnas locken och vattnet som inte blandar sig med tjäran skummas av. Det vatten som skummas av innehåller en hel del tjära och kallas ”Jäder” eller ”Jära” och användes förr till att måla hus utvändigt med. Förr kunde man se dess vackert brunglänsande hus i skogsbygden. Färgen var inte så mörk utan man kunde se kvistar och ådring. Från min barndom minns jag hur jag efter vårbruket fick tvätta och skrapa vagnar och kälkar som drogs ut på ladugårdsplanen. När de torkat fick jag bestryka dem med tjära och när de torkat lite sätta in dem i skjulen igen. Jag minns också många brunnskar och brunnsgalgar som målats med tjära. Dörrar på ladugårdar och logar beströks med en blandning av trätjära och stenkolstjära och blänkte vackert mot den röda färgen. Tjärbränning i dal är arbetskrävande. Man räknade med ca 8 dagsverken per tunna. Det brändes fram till senaste världskriget i min hembygd.

Äldre bebyggelse

Området har en torpbebyggelse med lång historia. Av de torp som idag finns kvar har Målen (51) den äldsta bevarade bebyggelsen i Svartbäcksmåla och i anslutning till torpet finns spår av det äldre odlingslandskapet. Bostadshuset är en envånings timrad parstuga med utskjutande knutar. På tomten finns också en äldre ladugård, ett uthus med utedass, vedbod och hönshus samt rester av en äldre fruktträdgård. På ladugården finns en äldre dörr som är återanvänd och flyttad till nuvarande läge. Dörren har sannolikt koppling till Pukebergs glasbruk. Dörren har små runda fönster i form av ”Oxögon” (där glaset saknas idag) som var en typisk biprodukt på glasbruk förr i tiden. Dörren ger oss en fingervisning om att det en gång bodde glasarbetare här.

En insats att återställa betesmarker runt torpet, vilka hade planterats med gran, gjordes åren 2016-2017 som ett första steg i att återskapa den gamla kulturmiljön. Restaureringen av torpet var nästa steg i detta arbete och utfördes under 2021. Syftet med att restaurera torpet Målen är att torpmiljön ska bevaras på sikt och kunna bidra till ökad förståelsen för områdets kulturlandskap samt att bidra till Svartbäcksmålas attraktivitet som rekreations- och friluftsområde.

Vid det tidigare båtsmansrusthållet Karpatorpet (52) finns hustomten kvar med olika lämningar samt en stenkällare.

På torpet Målen (51) finns ett restaurerat timrat bostadshus. Foto Nybro kommun.

Ladugård tillhörande torpet Målen (51). Foto Nybro kommun.

Ladugårdsdörren med ”Oxögon”.

Bostadshus och ladugård på den avstyckade fastigheten Pukeberg 1:3 (56) är i stort bevarade i ursprungsskick. Bostadshuset är av typen enkelstuga. Bebyggelsen i området är småskalig och låg, en envåningsbebyggelse i trä. Den har traditionellt utseende, med rödmålad locklistpanel och rött tegeltak samt en tillhörande äldre ekonomibyggnad, troligen byggd 1880.

Inom kärnområdet finns flera åkrar och ängar kvar, som hört till områdets tidigare torp och småhusbebyggelse (jämför också med karta från 1941). Flera har stenmurar eller rester av stenmurar och rösen kvar i markerna. Ett par av torpens äldre åkrar nyttjas som kolonilotter (59), som exempel på det sena 1900-talets fritidsbebyggelse.

Bostadshuset till Pukeberg 1:3 (56).

Ladugård och uthus som hör till Pukeberg 1:3 (56) Ladugården kan vara så gammal som från 1880.

Historik Svartbäcksmåla

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Tidig historia

Medeltiden

I bokverket ”Det medeltida Sverige” som samlar alla kända medeltida skriftliga källor om gårdar och byar finns Svartbäcksmåla inte omnämnt. Områdets bebyggelsehistoria har utretts av den lokalt kände hembygdsforskaren Folke Pettersson. Enligt texten var Olof Biodlare 1568 den förste brukaren av Svartbäcksmåla. Bosättningen var så fattig att den till exempel inte finns upptagen i längden för Älvsborgs första lösen 1570.

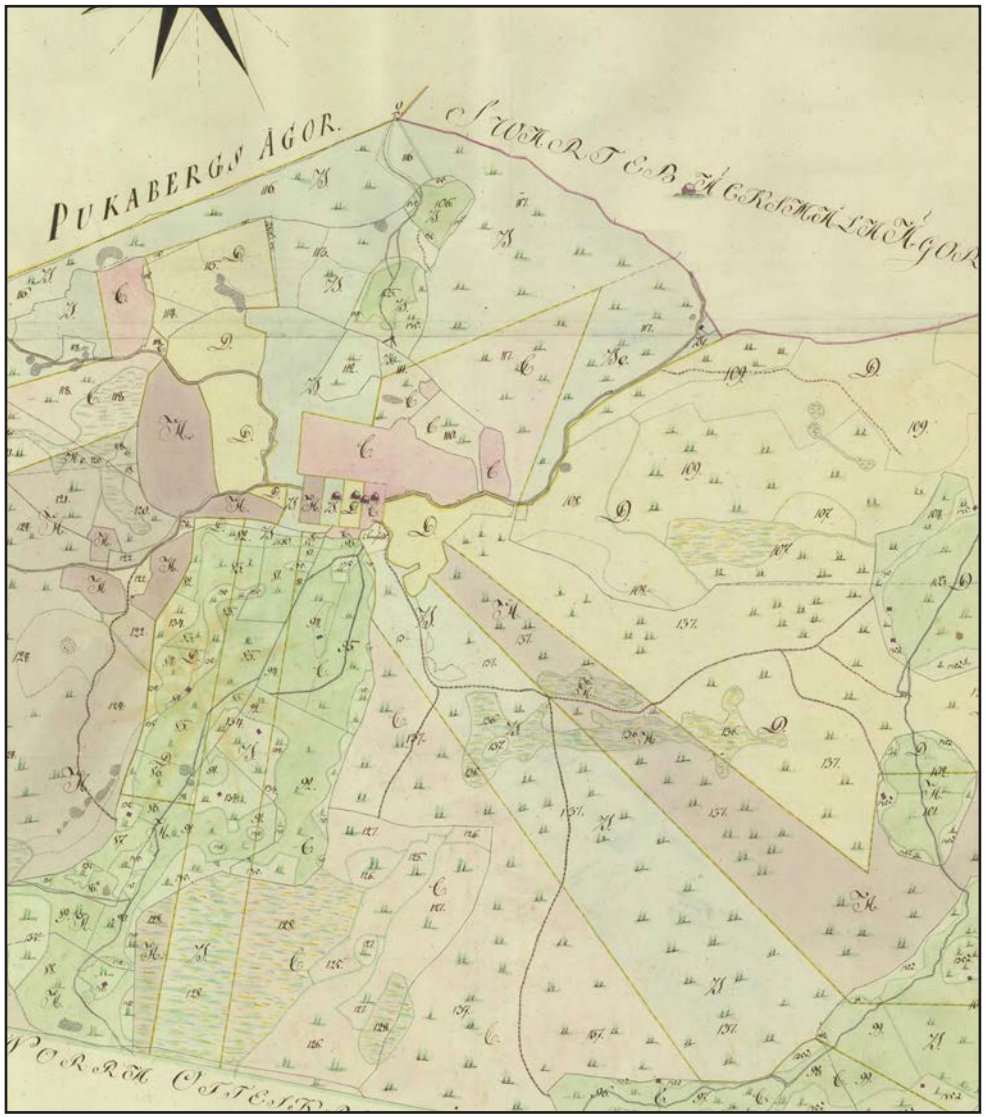

Utsnitt ur karta över grannbyn Södra Bondetorp från 1811 visar ”Swartebäcksmåla ägor”, med en hussymbol. Läget bör stämma överens med den plats där det än idag finns gamla åkrar (6).

1600- och 1700-talen

I jordeböckerna från 1600-talet kallas Svartbäcksmåla för ett kronotorp, alltså inte hemman, vilket var synonymt med en gård. Var denna första bebyggelse i området låg är inte bekräftat, men det bör ha varit vid de åkrar som nu markerar ett försvunnet bebyggelseläge (57). Trots att Svartbäcksmåla bara var ett kronotorp lyckades man i slutet av 1600-talet ändå att etablera ett båtsmansrusthåll på ägorna. Efter det Skånska kriget 1675-1679 reformerades den svenska krigsmakten av Karl XI och hans stab. Flera reformer genomfördes för att förse armén, flottan och kavalleriet med manskap. Den svenska flottbasen flyttades från Stockholm till Karlskrona för att få ett bättre läge och längre isfri säsong. För att förse flottan med manskap inrättades i Blekinge och Möre det så kallade båtsmansrusthållet som var en variant av kavalleriets rusthåll. Varje by skulle sätta upp ett eller flera båtsmansrusthåll beroende på byns storlek. År 1740 finns den första uppgiften om vem som varit båtsman i Svartbäcksmåla. Han hette Lars Carpus och efter honom verkar båtsmanstorpet ha fått sitt namn Karpatorpet (52). Man kan också se att hans efterträdare på posten fått namnet Karpus. Torpet som byggdes fortsatte att användas in i modern tid, senare som sommarstuga. Efter förfall och hussvamp revs torpets två byggnader år 2020. I anslutning till tomten sparades en jordkällare murad av natursten.

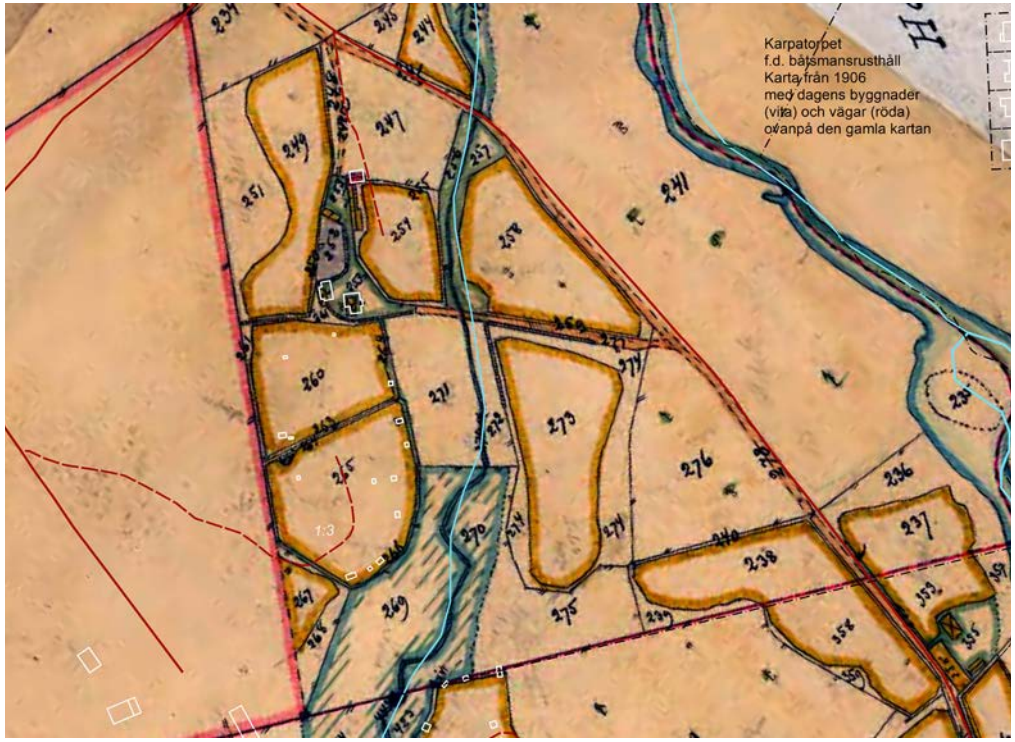

Karta från 1906 över Karpatorpets ägor (som har anor från 1600-talet). Kartan visar Svartbäcken som rinner genom området samt och hur åkrarna låg fördelade. Även om husen idag är borta så finns många av de äldre strukturerna kvar. kartöverlägg med dagens vägar (röda) och byggnader (vita) ovanpå den gamla kartan. Stenkällaren syns som en vit fyrkant ovanpå grundkartans röda. Karpatorpet är idag rivet.

Förutom gården hade man också kvarn (58) i St Sigfridsån tillsammans med Östra Smedstorp. Kvarnläget låg ursprungligen nära Pukevallen (55) men flyttades till en plats längre söderut (7). Det gjordes troligen i slutet av 1700-talet. Då utökades verksamheten med en sågkvarn (såg) som även den delades mellan byarna. Idag finns vissa stengrunder och gjutna lämningar efter dessa verksamheter.

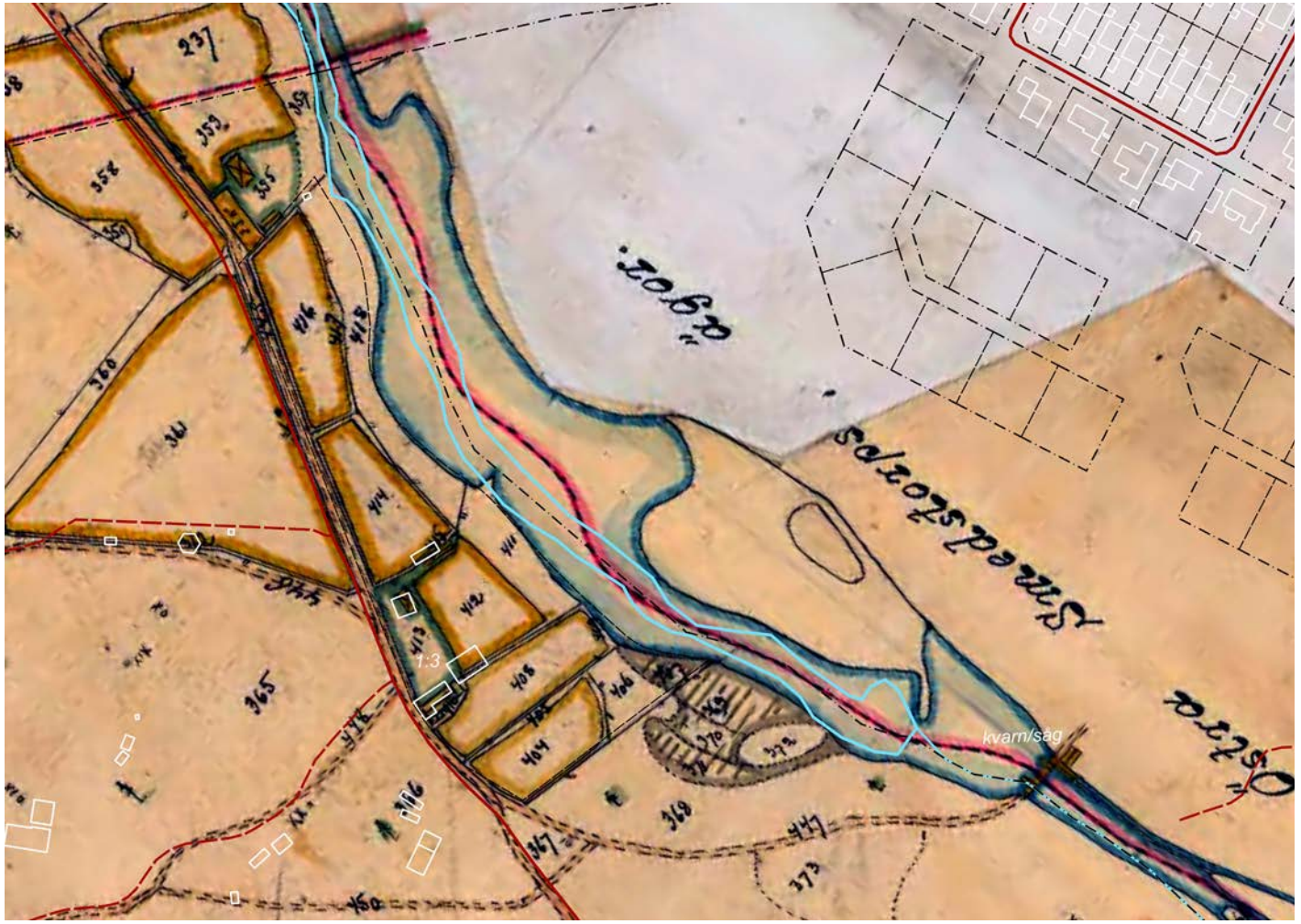

Utdrag ur karta från 1906. Kartöverlägg med dagens vägar (röda) och byggnader (vita) ovanpå den gamla kartan. Kartbilderna visar den gamla kvarn- och sågplatsen i St Sigfridsån. Mitt i bilden syns också den fastighet med småhusbebyggelse som idag kallas 1:3. Det är oklart om bostadshuset är detsamma, men det nuvarande ligger i alla fall på samma plats. Ladugården ska enligt uppgift kunna vara så gammal som från 1880. Denna syns också väl i kartbilden. Norr om 1:3 fanns ytterligare ett ställe (torp eller småhusbebyggelse). Både byggnader och de små åkrarna syns väl i kartbilden.

1700- och 1800-talen

Under 1700- och 1800-talen bör en del nyodling har skett i området. I synnerhet då flera mindre torpställen togs upp på Svartbäcksmålas marker, se kartan ovan. Ett av dessa, Svartbäcksmåla 1:3 (5) finns kvar medan åtminstone ett par andra torplägen idag är borta. Något skifte har troligen inte gjorts. Inga skifteskartor från Svartbäcksmåla finns bevarade i Lantmäteriets arkiv.

Vid S:t Sigfridsån låg såg och sågkvarn (58) som kronotorpet Svartbäcksmåla drev tillsammans med östra Smedstorp. Verksamheterna fanns kvar till 1910. Därefter byggdes en kraftstation på platsen.

År 1871 startades Pukebergs glasbruk. Svartbäcksmåla kom att ingå i den mark som bruket köpte upp. År 1874 sålde den dåvarande ägaren Adolph Olsson torpet Målen (51) till Pukebergs glasbruk. År 1894 gick bruket i konkurs och köptes upp av brukets största kund Arvid Böhlmarks lampfabrik i Stockholm. Under deras ledning kom bruket att bli ett av de största i landet. När Böhlmark köpte bruket ingick även marken till Svartbäcksmåla. På både Pukebergs och Svartbäcksmålas marker fanns småhus, kallade lägenheter, som på 1860- och 1870-talen upplåtits på 49 år till de boende. När denna upplåtelsetid gick ut inlöste bruket torpen. Dessa så kallade lägenheter (stugor) och torp kom att bli arbetarbostäder åt brukets anställda.

Rum i torpet Målen efter restaurering. Foto Nybro kommun.

Svartbäcksmåla aktivitetsområde

Skogsinnehavet, som varit så viktig för att förse Pukebergs glasbruk med ved, hade spelat ut sin roll på 1970-talet. Torpen behövdes inte heller längre som bostäder åt brukets arbetare. Nybro kommun köpte marken år 1971, och påbörjade arbetet med att utveckla området till stadens friluftsområde. I området fanns redan en sportanläggning. År 1930 hade Pukebergs BK bildats och Pukevallens fotbollsplan (55) byggts. Marken hade skänkts av glasbruket och medlemmarna byggde själva plan och omklädningsrum. Det fanns även en skjutbana. Under 1950–60-talen hade Nybro IF:s skidsektion skidspår i området. Skidåkare kunde ta milmärket eller till och med tremilsmärket med kontrollant och tidtagare från föreningen på plats. År 1973 lät kommunen göra den första naturinventeringen i området, och på grund av friluftslivet och de geologiska värdena föreslogs Svartbäcksmåla att bli naturreservat, men det realiserades inte.

Med kommunen som ägare kom området att förses med motionsspår och en slalombacke som byggdes av byggavfall och fyll. Slalombacken som började byggas i slutet av 1970-talet. Föreningar har med åren etablerat sin verksamhet i området och byggt anläggningar för respektive verksamheter Fotbollsplaner har anlagts vid Grönmovallen, en åker som tidigare tillhört en av gårdarna i Pukeberg.

Det kom att dröja till år 2003 innan Svartbäcksmåla beslutades bli naturreservat. Naturreservatet bildades för att skydda, gynna och stärka områdets höga naturvärden och områdets värden för rekreation och friluftsliv.

Under senare år har man påbörjat arbetet med att återskapa en del av det odlingslandskap som funnits i området. Odlingsrösen och stenmurar kompletterat med äldre kartmaterial visar var dessa marker en gång i tiden fanns. Fler äldre odlingsmarker har röjts från granskog och betas.

Svartbäcksmåla är idag ett välbesökt rekreationsområde för Nybroborna, där särskilt skidåkning, orientering och vandring i naturen är viktiga aktiviteter.

Enligt besöksräknare uppsatta i området så ökar antalet besök årligen och 2020 hade området ca 260 000 besökare. Svartbäcksmåla har utvecklats till ett året runt-område med fler aktiviteter under barmarkssäsongen och området är nu en angelägenhet för hela regionen.

Svampskog i Svartbäcksmåla. Foto Nybro kommun.

Nybro stad i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel. Just nu revideras den fördjupade översiktsplanen för Nybro stad som pekar ut den långsiktiga viljeinriktningen för hur mark och vatten ska användas. Den beräknas antas under 2022.

Bevara

I Nybro finns byggnader vars kulturvärden skyddas extra genom bestämmelser i plan. För mer information - kontakta Nybro kommun.

Rapporten ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Nybro stad” (2010), pekar ut byggnader som ska betraktas som särskilt värdefulla enligt Plan- och bygglagen 8 kap. 13 § och 14 §. För information om vilka byggnader det gäller, se rapporten eller kontakta Nybro kommun.

Madesjö kyrka (26), kyrkotomten och begravningsplatsen är skyddad enligt Kulturmiljölagens 4 kap.

Sporthallen (46) ska betraktas som *särskilt värdefull* enligt Plan- och bygglagen 8 kap 13 § och 14 §.

Bevara

Pukeberg bruksmiljö är utpekat som ett av kommunens fyra områden av riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalkens 3 kap.

Utveckla

När nya eller befintliga områden utvecklas med ny bebyggelse är det viktigt att utgå från den fysiska miljön och platsens kulturmiljö. En bedömning ska göras av vad som skapar karaktären i området och om den ska följas, stärkas eller brytas.

Utpekade särskilt värdefulla byggnader i Rapporten ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Nybro stad” (2010), samt Sporthallen (46) bör skyddas i plan.

Torgets förhållande till och samspel med Bolanders bäck är väsentlig del av stadens historia och identitet. Torgets karaktär av tre väggar (norr, öster, söder) och öppenhet mot väster (Bolanders bäck) ska inte begränsas av vare sig bebyggelse eller vegetation. Eventuella förändringar bör stärka kontakten med vattnet och kopplingen mot väster.

Allén längs med Pukebergarnas väg är viktig att bevara, underhålla och komplettera.

Svartbäcksmålas kulturmiljöer bör skötas och lyftas fram för att stärka platsens attraktivitet. En inventering av kulturhistoriska lämningar och fornlämningar bör göras.

Referenser

Läs mer/referenser

Madesjö sockens historia I-II, Helge Westmar (Red), 1961.

Nybro kommuns industriarv, Industriarvsprojektet, Lotta Lamke, Kalmar läns museum, rapport nov 2007.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Nybro stad, 2010, Lotta Lamke och Carita Eskeröd, Kalmar läns museum, 2011.

Nybros stadsdelar – Kulturhistorisk beskrivning av 11 stadsdelar i Nybro stad, Agneta Ericson och Lotta Lamke, Kalmar läns museum, 2006.

Nybro Historia 1924-1968, Birger Hendelin & Anders Ljungdahl (red), 1978

Nybro Brunn och Badanstalt 1883-1949, Gunnel Holmér, 1980

Inventering av ängs- och hagmarker – Nybro kommun, Länsstyrelsen i Kalmar län informerar, 1989:4, 1989.

Qvarnasläts hembygdsgård Nybro Hembygdsförening – årsbokför kulturhistoria och hembygdsvård,
Tage Gustafsson, 1985

Pukebergs glasbruk – Kulturhistorisk guide i glasbruksmiljö, Thomas Lissing, Länsstyrelserna i Kalmar och Kronobergs län, 2015.

Pukebergs glasbruk 1871–1946, Minnesskrift, Sune Ambrosiani, AB Arvid, Böhlmarks lampfabrik, 1946.

Dom kallar oss Pukebergare, Utgiven av I Glasriket - människan - miljön - framtiden ett studieprojekt inom ABF och Svenska Fabriksarbetareförbundet i Kalmar och Kronobergs län, Jönköping 1982.

Nybro glasbruk - Kulturhistorisk guide i glasbruksmiljö, Wilunds arkitekter och antikvarier AB, utgiven av länsstyrelserna i Kalmar och Kronobergs län, 2016.

Karpatorpet – Antikvarisk förundersökning och dokumentation inför rivningsansökan Pukeberg 1:9, Madesjö socken, Nybro kommun, Kalmar län, Småland, Magdalena Jonsson, Kalmar läns museum Byggnadsantikvarisk rapport mars 2020.

Riksintressen för kulturmiljövården – Kalmar län (H), publikation ingår i en serie med de olika riksintressena som finns på webbplatsen: www.raa.se

Övriga referenser

www.nybrokunskap.se